

Οδηγός Συγγραφής Επιστημονικών Εργασιών και Διδακτορικών Διατριβών

Μανόλης Δαφέρμος, Καθηγητής
Γιάννης Τσαούσης, Καθηγητής

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σχολής Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Ψυχολογίας

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	2
ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	5
ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	5
1.1. Τί είναι επιστημονική εργασία;.....	5
1.2. Επιλογή του θέματος της εργασίας	6
1.3. Ερευνητικό ερώτημα.....	6
1.4. Βιβλιογραφική αναζήτηση και αποδελτίωση της βιβλιογραφίας	7
1.5. Αποδελτίωση της βιβλιογραφίας	8
1.6. Βιβλιογραφική ανασκόπηση	9
1.7. Εισαγωγικές παρατηρήσεις για το στάδιο της συγγραφής της επιστημονικής εργασίας .	10
1.8. Βασικοί κανόνες μορφοποίησης της εργασίας	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	14
ΒΑΣΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΜΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	14
2.1. Ορισμένα χαρακτηριστικά του γλωσσικού κώδικα μιας επιστημονικής εργασίας	14
2.2. Μερικοί κανόνες για τη χρήση των παραπομπών.....	16
2.3. Λογοκλοπή.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	22
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ.....	22
3.1. Βιβλιογραφικές παραπομπές μέσα στο κείμενο	23
3.1.1. Ένας συγγραφέας	23
3.1.2. Δύο Συγγραφείς.....	24
3.1.3. Περισσότεροι από δύο συγγραφείς (μέχρι έξι)	24
3.1.4. Περισσότεροι από έξι συγγραφείς	25
3.1.5. Συγγραφείς με το ίδιο επώνυμο.....	25
3.1.6. Πολλές βιβλιογραφικές πηγές σε μια παρένθεση.....	25
3.1.7. Βιβλιογραφικές πηγές του ίδιου συγγραφέα με ίδια χρονολογία.....	25
3.1.8. Βιβλιογραφικές πηγές που έχουν γίνει αποδεκτές για δημοσίευση αλλά δεν έχουν ακόμη δημοσιευτεί	26
3.1.9. Παράθεση πρωτότυπου κειμένου	26
3.1.10. Παράθεση παραπομπής που βρήκαμε από άλλη πηγή και δεν την έχουμε στη διάθεσή μας	28
3.2. Παρουσίαση βιβλιογραφικών παραπομπών στην ενότητα «Βιβλιογραφία».....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	31
ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	31
4.1. Εισαγωγή.....	31
4.2. Μέθοδος/ Μεθοδολογία ή Μέθοδοι.....	31
4.2.1 Το Δείγμα (Συμμετέχοντες)	32
4.2.2. Εργαλεία	32

4.2.3. Διαδικασία.....	32
4.3 Αποτελέσματα.....	33
4.3.1. Παρουσίαση στατιστικών αποτελεσμάτων	33
4.3.2. Δημιουργία Πινάκων	34
4.3.3. Δημιουργία Γραφημάτων και Εικόνων	36
4.4. Συμπεράσματα	37
4.5. Βιβλιογραφία.....	38
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	 39
ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	39
5.1. Χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας	39
5.2. Τύποι ποιοτικής έρευνας.....	39
5.3. Σχεδιασμός της έρευνας.....	40
5.4. Τρόποι συλλογής δεδομένων	40
5.5. Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων	40
5.6. Η γραπτή παρουσίαση των αποτελεσμάτων μιας ποιοτικής έρευνας.....	41
5.7. Συζήτηση.....	42
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	 43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	43
6.1. Βιβλιογραφική αναφορά σε βιβλίο	44
6.2. Βιβλιογραφική αναφορά σε επιστημονικό περιοδικό.....	44
6.3. Βιβλιογραφική αναφορά σε κεφάλαιο από συλλογικό τόμο	44
6.4. Βιβλιογραφική αναφορά από πρακτικά συνεδρίων ή συμποσίων	44
6.5. Βιβλιογραφική αναφορά από διδακτορικές διατριβές και διπλωματικές εργασίες	44
6.6. Βιβλιογραφική αναφορά από ηλεκτρονικές σελίδες στο διαδίκτυο	45
6.7. Βιβλιογραφική αναφορά από άλλα ηλεκτρονικά μέσα (π.χ. CD-ROMs, κλπ.).....	45
6.7.1 CD-ROM.....	45
6.7.2. Video Podcast	45
6.8. Ομάδες συζητήσεων στο διαδίκτυο, Blogs.....	46
6.9. Βιβλιογραφική αναφορά από εφημερίδες και περιοδικά.....	46
6.9.1. Αναφορά από μηνιαίο περιοδικό	46
6.9.2. Αναφορά από εβδομαδιαίο περιοδικό	46
6.9.3 Αναφορά από εφημερίδα.....	47
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	 49

ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Ο παρών οδηγός συγγραφής επιστημονικής εργασίας απευθύνεται στους προπτυχιακούς, μεταπτυχιακούς φοιτητές και υποψήφιους διδάκτορες του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Σε αυτό τον οδηγό δίνονται με συνοπτικό τρόπο οδηγίες σχετικά με τη συγγραφή φροντιστηριακών εργασιών στο πλαίσιο μαθημάτων, πτυχιακών και μεταπτυχιακών εργασιών, καθώς και διδακτορικών διατριβών. Στον οδηγό γίνεται μια σύντομη αναφορά στα βασικά στάδια εκπόνησης μιας επιστημονικής εργασίας και παρέχονται οδηγίες κυρίως για το στάδιο της συγγραφής της. Οι παρούσες οδηγίες στηρίζονται, σε μεγάλο βαθμό, στην 6^η έκδοση του Εγχειριδίου Δημοσιεύσεων (Publication Manual) της Αμερικανικής Ένωσης Ψυχολόγων (APA). Προτείνεται στους προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές του Τμήματος Ψυχολογίας καθώς και στους υποψήφιους διδάκτορες, να μελετήσουν προσεκτικά τον παρόντα οδηγό και να επιχειρήσουν να μορφοποιήσουν τις εργασίες τους υπό το πρίσμα αυτού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1.1. Τί είναι επιστημονική εργασία;

Η επιστημονική εργασία δεν αποτελεί απλή έκθεση ιδεών, αλλά εδράζεται στην συστηματική έρευνα κάποιου ανοικτού και ελλιπώς διερευνημένου προβλήματος για την προαγωγή της επιστημονικής γνώσης. Η επιστημονική εργασία μπορεί να εξεταστεί ως μια συμβολή στη διερεύνηση του εν λόγω προβλήματος και την παραγωγή νέας γνώσης. Η υπάρχουσα, συσσωρευμένη μορφή γνώσης αξιοποιείται με δημιουργικό, πρωτότυπο τρόπο για την παραγωγή νέας.

Εν κατακλείδι, η επιστημονική εργασία αποτελεί μια απόπειρα συστηματικής έκθεσης, συγγραφής των αποτελεσμάτων της έρευνας, παρουσίαση των τεκμηρίων και των αποδείξεων της νέας γνώσης. Τα αποτελέσματα της επιστημονικής εργασίας παρουσιάζονται με τεκμηριωμένο και κατανοητό τρόπο και τίθενται στην κρίση της ακαδημαϊκής κοινότητας.

Υπάρχουν ποικίλοι τρόποι ταξινόμησης της επιστημονικής έρευνας (και επιστημονικής εργασίας) σε συνάρτηση με τη θεματολογία της, τη στοχοθεσία της, τη μέθοδο στην οποία βασίζεται, κ.α.

Είδη επιστημονικών εργασιών

- διδακτορική διατριβή
- μονογραφία
- εγχειρίδιο
- άρθρο σε επιστημονικό περιοδικό
- εισήγηση (ανακοίνωση) σε επιστημονικό συνέδριο
- βιβλιοκριτική

Είδη εργασιών στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας

- φροντιστηριακές εργασίες στο πλαίσιο συγκεκριμένων μαθημάτων
- πτυχιακή (ή διπλωματική) εργασία
- μεταπτυχιακή διατριβή (M.Sc)
- διδακτορική διατριβή (Ph.D)

1.2. Επιλογή του θέματος της εργασίας

Παρακάτω, ακολουθούν μερικές βασικές οδηγίες με βάση τις οποίες οι φοιτητές/ριες θα πρέπει να επιλέγουν το θέμα το οποίο θα πραγματευτούν στη διπλωματική ή διδακτορική εργασία τους:

- Το θέμα της εργασίας θα πρέπει να ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα του φοιτητή.
- Το θέμα της εργασίας θα πρέπει να έχει κάποια μορφής κοινωνική και επιστημονική σημασία.
- Οι πηγές της έρευνας θα πρέπει να είναι προσιτές και διαθέσιμες.
- Οι πηγές της έρευνας θα πρέπει να είναι εύχρηστες και εντός του μορφωτικού βεληνεκούς του φοιτητή.
- Το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας θα πρέπει να είναι στο πλαίσιο των δυνατοτήτων του φοιτητή.
- Η ύπαρξη σχετικού με το υπό εξέταση αντικείμενο εποπτεύοντα καθηγητή που μπορεί να βοηθήσει τον φοιτητή στην έρευνα του συγκεκριμένου θέματος.
- Είναι καλό να αποφεύγονται τα υπερβολικά γενικά και πανοραμικά θέματα, όπως επίσης, τα εξαιρετικά εξειδικευμένα θέματα.
- Μετά την ολοκλήρωση της συγγραφής της επιστημονικής εργασίας είναι σημαντικό να ελέγχεται η αντιστοιχία του τίτλου της με το πραγματικό περιεχόμενό της.

1.3. Ερευνητικό ερώτημα

Αφετηριακό σημείο για την έναρξη μιας επιστημονικής έρευνας αποτελεί η τοποθέτηση ενός ερευνητικού ερωτήματος. Σύμφωνα με τον [Claude Levi-Strauss](#), επιστήμονας δεν είναι αυτός που δίνει σωστές απαντήσεις, αλλά αυτός που θέτει σωστές ερωτήσεις. Κατά συνέπεια, η τοποθέτηση γόνιμων ερευνητικών ερωτημάτων αποτελεί μια από τις πιο δύσκολες και κρίσιμες στιγμές της επιστημονικής έρευνας. Για τον έλεγχο ενός ερευνητικού ερωτήματος θα πρέπει να συνυπολογιστούν τα παρακάτω ζητήματα:

- Είναι το ερευνητικό ερώτημα ορθά διατυπωμένο για εμένα προσωπικά (ύπαρξη ουσιαστικού προσωπικού ενδιαφέροντος, ανίχνευση πιθανών προσωπικών προκαταλήψεων, που μπορούν να εμποδίζουν την προσέγγισή του, κλπ.);
- Είναι το ερευνητικό ερώτημα ορθά διατυπωμένο υπό το πρίσμα της συσσωρευμένης επιστημονικής γνώσης (συμβολή στην ανάπτυξη της επιστήμης, κλπ.);

- Είναι αξιόλογο, μη τετριμμένο το συγκεκριμένο ερώτημα;
- Είναι ορθά διατυπωμένες οι έννοιες και οι παραδοχές του ερευνητικού ερωτήματος (απλότητα, σαφήνεια, επαρκώς συγκεκριμένες, κλπ.);
- Είναι υλοποιήσιμη η έρευνα του εν λόγω ερευνητικού ερωτήματος (ικανότητα του ερευνητή να χρησιμοποιήσει τα απαραίτητα εργαλεία/μεθόδους έρευνας, επάρκεια χρόνου, κλπ.);

Μπορούμε να διακρίνουμε δύο βασικές στρατηγικές επίλυσης των ερευνητικών ερωτημάτων. Η πρώτη στρατηγική εδράζεται στην ύπαρξη μιας συγκεκριμένης θεωρίας την οποία ο ερευνητής μέσω της συγκεκριμένης έρευνας επιχειρεί να επαληθεύσει ή να απορρίψει. Η εν λόγω στρατηγική χρησιμοποιείται συνήθως στην πειραματική έρευνα και στην έρευνα συσχέτισης. Η δεύτερη στρατηγική δεν εδράζεται σε κάποια εκ των προτέρων δεδομένη θεωρία, αλλά ο ερευνητής διαμορφώνει τον σχεδιασμό κατά τη διαδικασία της έρευνας. Η εν λόγω στρατηγική υιοθετείται συνήθως στην εθνογραφική έρευνα, στην έρευνα δράσης, κ.α.

Σε συνάρτηση με το χαρακτήρα των ερευνητικών ερωτημάτων και της μεθόδου έρευνάς τους μπορούμε να διακρίνουμε τους παρακάτω τύπους έρευνας:

- βιβλιογραφική ανασκόπηση
- ποσοτική έρευνα
- ποιοτική έρευνα
- έρευνα στηριγμένη σε συνδυασμό των παραπάνω.

1.4. Βιβλιογραφική αναζήτηση και αποδελτίωση της βιβλιογραφίας

Μια από τις σημαντικότερες διαδικασίες στην εκπόνηση μιας επιστημονικής εργασίας είναι ο εντοπισμός και η μελέτη της -σχετικής με το αντικείμενο της έρευνας- βιβλιογραφίας. Ο εντοπισμός, η καταγραφή, η ταξινόμηση και η αποτίμηση της βιβλιογραφίας πάνω στο υπό διερεύνηση θέμα είναι μια από τις σημαντικές φάσεις της εκπόνησης μιας επιστημονικής εργασίας.

Σημαντική είναι η διάκριση μεταξύ των **πρωτογενών** και των **δευτερογενών** πηγών μιας εργασίας. Οι πρωτογενείς πηγές περιλαμβάνουν πρωτογενή ποιοτικά ή ποσοτικά δεδομένα (στατιστικά στοιχεία, μετρήσεις, συνεντεύξεις, παρατηρήσεις πεδίου, οπτικοακουστικά δεδομένα, κ.α.), τεκμήρια από αρχεία (πρακτικά λειτουργίας θεσμικών φορέων, νόμοι,

αποφάσεις, εκθέσεις οργανισμών, αναλυτικά προγράμματα, κλπ). Δευτερογενείς πηγές είναι μελέτες και έρευνες των πρωτογενών πηγών (διατριβές, μονογραφίες, εγχειρίδια, άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά, κλπ.).

Για την ανεύρεση της βιβλιογραφίας της εργασίας χρησιμοποιούμε καταλόγους βιβλιοθηκών, βάσεις δεδομένων, καταλόγους εκδοτών, μηχανές αναζήτησης στο διαδίκτυο, εγκυκλοπαιδικές εκδόσεις, κ.α. Μια από τις πιο σημαντικές μορφές εστιασμένης βιβλιογραφικής αναζήτησης γίνεται με λέξεις – κλειδιά (keywords).

Προτείνουμε στους φοιτητές του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης να αξιοποιούν τις δυνατότητες που τους προσφέρει η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης (<http://www.lib.uoc.gr/>). Βιβλιογραφική αναζήτηση μπορεί να γίνει μέσα από τον κατάλογο της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης (http://zeus.lib.uoc.gr/F?CON_LNG=GRE), καθώς επίσης και online αναζήτηση μέσα από τον αντίστοιχο δικτυακό τόπο (<http://livesearch.lib.uoc.gr/?lang=el#>). Επιπλέον, είναι δυνατή η αναζήτηση μέσα από το Συλλογικό κατάλογο των Ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών (<http://www.unioncatalog.gr/ucportal/index.php>). Πολύ μεγάλες δυνατότητες προσφέρει επίσης η αναζήτηση μέσω του Συνδέσμου των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (HEAL LINK: <http://www.heal-link.gr/>). Αναζήτηση μέσω λέξεων-κλειδιών μπορεί να γίνει στους καταλόγους μεγάλων εκδοτικών Οίκων (<http://www.heal-link.gr/journals/publishers.jsp>). Αναφέρουμε ενδεικτικά ορισμένους από αυτούς: Elsevier (ScienceDirect), Springer Link, Kluwer, SAGE, Willey Intescience, κ.α.. Πολύ χρήσιμη είναι επίσης η βάση δεδομένων για την αρχαία ελληνική γραμματεία (*Thesaurus Linguae Graecae*: <http://www.tlg.uci.edu/~tlg/>). Τέλος, πρόσβαση σε σημαντικές βάσεις δεδομένων υπάρχει και μέσω του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης (<http://www.ekt.gr/>).

Διαρκώς εμφανίζονται νέες ψηφιακές βιβλιοθήκες και ψηφιακές πύλες και ο όγκος των πληροφοριών αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο. Μια από τις σημαντικότερες δυσκολίες για τους νέους ερευνητές είναι να μάθουν εστιασμένα με γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο να αναζητούν τις απαραίτητες πληροφορίες και να προσανατολίζονται σε ένα τεράστιο όγκο ψηφιακών δεδομένων, χωρίς να «χάνονται» ή να βρίσκονται σε κατάσταση σύγχυσης.

1.5. Αποδελτίωση της βιβλιογραφίας

Η αποδελτίωση της βιβλιογραφίας αποτελεί σημαντικό μέσο συγκέντρωσης, αποτίμησης, περιγραφής, ανάλυσης και διευθέτησης των πληροφοριών και του υλικού που είναι αναγκαίο για

την εκπόνηση μιας επιστημονικής εργασίας. Ο κάθε ερευνητής επιλέγει το δικό του τρόπο δόμησης των «**καρτέλων αποδελτίωσης**». Συνήθως, όμως, αυτές οι καρτέλες περιλαμβάνουν:

- Βασικά βιβλιογραφικά στοιχεία της ταυτότητας του βιβλίου ή του άρθρου (συγγραφέας, ακριβής τίτλος, τόπος έκδοσης, εκδοτικός οίκος).
- Πληροφορίες για το συγγραφέα και το βιβλίο.
- Σύντομη περιγραφή των πλέον χαρακτηριστικών απόψεων του συγγραφέα (ή συγγραφέων της εργασίας).
- Χαρακτηριστικά αποσπάσματα αντιγραμμένα αυτολεξεί, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν ως παραθέματα.
- Προσωπικές σκέψεις, παρατηρήσεις, ιδέες του αναγνώστη-ερευνητή που εμφανίστηκαν κατά τη μελέτη της βιβλιογραφικής πηγής.

Το επόμενο σημαντικό βήμα είναι η **ταξινόμηση και διευθέτηση του συσσωρευμένου υλικού σε θεματικές ενότητες**. Όσο σαφέστερη εικόνα έχει ο συγγραφέας σχετικά με τη πιθανή δομή της εργασίας, τόσο ευκολότερη είναι να γίνει η διάκριση σε θεματικές ενότητες. Η σωστή ταξινόμηση του υλικού επιτρέπει την έγκαιρη διαπίστωση των κενών και ελλείψεων και την συμπληρωματική έρευνα αυτών των θεματικών ενότητων, που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι η επιστημονική εργασία δεν αποτελεί μηχανική συρραφή των επιμέρους σημειώσεων του συγγραφέα. Από την εκπόνηση των επιμέρους σημειώσεων κατά τη μελέτη της βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας μέχρι τη συγγραφή της επιστημονικής εργασίας μεσολαβεί σημαντική ενδιάμεση ερευνητική βαθμίδα, που βασίζεται στην ανάλυση, οργάνωση, κατηγοριοποίηση και μετασχηματισμό του συσσωρευμένου υλικού.

1.6. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Συστατικό μέρος μιας επιστημονικής εργασίας είναι η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Η βιβλιογραφική επισκόπηση (survey) αποτελεί μια δύσκολη, επίπονη και υπεύθυνη διαδικασία, που απαιτεί ανεπτυγμένες αναλυτικές και συνθετικές ικανότητες. Η βιβλιογραφική επισκόπηση αποσκοπεί στην οριοθέτηση του υπό διερεύνηση προβλήματος στη βάση της συστηματικής μελέτης της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, στην οργάνωση και αποτίμηση του επιστημονικού κεκτημένου στο συγκεκριμένο πεδίο και στον εντοπισμό των ελλιπώς διερευνημένων ζητημάτων.

Στην βιβλιογραφική ανασκόπηση θα πρέπει να παρουσιάζονται:

1) τα γενικά χαρακτηριστικά του υπό διερεύνηση προβλήματος, όπως παρουσιάζεται στη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία.

2) οι επιμέρους διαστάσεις, επιμέρους στοιχεία ή υποπεριοχές έρευνας του εν λόγω προβλήματος,

3) οι βασικές κατευθύνσεις, τάσεις και προσεγγίσεις έρευνας του υπό διερεύνηση προβλήματος και οι σημαντικότερες βαθμίδες εξέλιξης της διερεύνησής του.

4) τα σημαντικότερα ευρήματα και συμπεράσματα των ερευνών με συνοπτικό και κριτικό τρόπο, οι ομοιότητες και οι διαφορές τους.

5) τα κενά, οι ελλείψεις, τα αμφιλεγόμενα σημεία της έρευνας του υπό διερεύνηση αντικειμένου, όπως επίσης, οι γόνιμες ερευνητικές προσεγγίσεις.

6) τα ανοικτά θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα και οι προοπτικές περαιτέρω έρευνας του υπό διερεύνηση προβλήματος.

1.7. Εισαγωγικές παρατηρήσεις για το στάδιο της συγγραφής της επιστημονικής εργασίας

Η συγγραφή επιστημονικής εργασίας μπορεί να πραγματοποιηθεί εφόσον έχει, σε γενικές γραμμές, ολοκληρωθεί το ερευνητικό στάδιο της εργασίας (δηλαδή, η συλλογή των ερευνητικών δεδομένων). Ο ερευνητής έχει πλέον συνολική εποπτεία σχετικά με το συσσωρευμένο ερευνητικό υλικό. Σε αυτή τη φάση μπορεί να υποστεί τροποποιήσεις και αλλαγές το αρχικό σχέδιο έρευνας στη βάση των νέων δεδομένων που ανάδειξε η ερευνητική διαδικασία. Μπορεί, επίσης, να χρειαστεί ο ερευνητής να επιστρέψει στη φάση της έρευνας, προκειμένου να αντιμετωπίσει προβλήματα, δυσκολίες, κενά που εμφανίστηκαν.

Συχνά, οι νέοι ερευνητές δεν υπολογίζουν τις απρόβλεπτες δυσκολίες που μπορούν να εμφανιστούν κατά το στάδιο συγγραφής, παρουσίας των αποτελεσμάτων της έρευνας. Από μια άποψη η ίδια η συστηματική και τεκμηριωμένη παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας αποτελεί μια ιδιότυπη μορφή έρευνας. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει επάρκεια χρόνου, ώστε η εργασία να γραφτεί και να ξαναγραφτεί όσες φορές αυτό είναι αναγκαίο (ακόμα και 4-5 φορές) μέχρι την τελική διαμόρφωσή της.

Η εργασία θα πρέπει να διορθώνεται από το συγγραφέα αρκετές φορές πριν παραδοθεί για έλεγχο στον εποπτεύοντα καθηγητή. Βοηθάει, επίσης, ένας συμπληρωματικός έλεγχος της εργασίας από τρίτα πρόσωπα που θα επιτρέψει τον εντοπισμό πιθανών ελλείψεων και ανεπαρκειών.

1.8. Βασικοί κανόνες μορφοποίησης της εργασίας

- Οι εργασίες θα πρέπει να είναι εκτυπωμένες σε λευκό χαρτί τύπου A4. Χρησιμοποιείται η ελληνική γραμματοσειρά *Times New Roman*, μέγεθος χαρακτήρων (fonts) 12 στιγμών, με διάστιχο γραμμής (διάστημα ανάμεσα στις αράδες) 2 (ή 1,5) και περιθώριο 2,5 εκατοστόμετρων από τα άκρα (δεξιά και αριστερά) της σελίδας.
- Η έκταση που θα καταλάβει η εργασία δεν είναι το μείζον. Το μείζον αντίθετα είναι η εργασία να είναι ομοιογενής εννοιολογικά, συγκροτημένη και με καλή διάρθρωση περιεχομένων. Στον Πίνακα που ακολουθεί, αναφέρουμε ενδεικτικά τα όρια των εργασιών στο πλαίσιο διαφορετικών τίτλων σπουδών:

ΤΙΤΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ	ΕΛΑΧΙΣΤΟ		ΜΕΓΙΣΤΟ	
	Λέξεις	Σελίδες	Λέξεις	Σελίδες
Διπλωματική Εργασία για Πτυχίο	15.000	50	30.000	100
Διπλωματική Εργασία για Δίπλωμα Μεταπτυχιακών Σπουδών	20.000	60	45.000	150
Διδακτορική Διατριβή	75.000	250	150.000	500

- Η πτυχιακή εργασία θα πρέπει να περιλαμβάνει απαραίτητα: *εξώφυλλο, πίνακα περιεχομένων, κεφάλαια, συμπεράσματα και βιβλιογραφία*. Προαιρετικά η εργασία μπορεί να περιέχει αφιέρωση, πρόλογο και παραρτήματα.
- Στο **εξώφυλλο** της πτυχιακής εργασίας θα πρέπει να αναγράφονται: α) τα στοιχεία του Πανεπιστημίου, της Σχολής και του Τμήματος (ή Προγράμματος Σπουδών) στο πλαίσιο του οποίου εκπονείται, β) ο τίτλος της εργασίας, γ) τα πλήρη στοιχεία του συγγραφέα της εργασίας, δ) το ονοματεπώνυμο του εποπτεύοντα καθηγητή, ε) ο τόπος και ο χρόνος σύνταξής της (βλέπε παράρτημα).
- Στις επόμενες σελίδες ακολουθούν η αφιέρωση και ο Πρόλογος (αν το επιθυμεί κάποιος, αν και δεν συνηθίζεται) και οι Ευχαριστίες (οι οποίες δεν κρίνονται απαραίτητες) και μετά ακολουθεί ο Πίνακας Περιεχομένων.

- Ο **πρόλογος** δεν είναι υποχρεωτικό μέρος της εργασίας. Ο πρόλογος έχει κυρίως προσωπικό χαρακτήρα και σε αυτόν μπορεί να γίνει αναφορά στα κίνητρα που οδήγησαν το συγγραφέα στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος. Επίσης, ο συγγραφέας μπορεί να εκφράσει τις ευχαριστίες του σε αυτούς που τον βοήθησαν στην εκπόνηση της εργασίας. Η συντομία, η ευγένεια και η εγκράτεια θα πρέπει να διακρίνουν τις ευχαριστίες μιας εργασίας. Στον **πίνακα περιεχομένων** θα πρέπει να περιλαμβάνονται τα σημαντικότερα στοιχεία της δομής της πτυχιακής εργασίας (εισαγωγή, κεφάλαια, υποκεφάλαια, συμπεράσματα, βιβλιογραφία) και η σελίδα στην οποία βρίσκονται. Στο Παράρτημα του παρόντος οδηγού παρατίθεται δείγμα του εξώφυλλου και του πίνακα περιεχομένων της πτυχιακής εργασίας.
- Στην **περίληψη** της εργασίας θα πρέπει να παρέχεται μια σύντομη και περιεκτική παρουσίαση των σημαντικότερων υποθέσεων της εργασίας, όπως επίσης των σημαντικότερων ευρημάτων της. Η εργασία ξεκινά από την περίληψη, αλλά είναι προτιμότερο αυτή να γράφεται όταν έχει ολοκληρωθεί η εργασία. Η περίληψη της εργασίας δεν πρέπει να ξεπερνά τις 200- 250 λέξεις. Κάτω από την περίληψη, θα πρέπει να παραθέτονται 4 – 5 λέξεις κλειδιά, σχετικές με το αντικείμενο της έρευνας.
- Στην **εισαγωγή** θα πρέπει να αναφέρεται: α) το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο βασίζεται η εργασία, β) η βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος που πραγματεύεται η εργασία, γ) ο σκοπός της εργασίας, και δ) τα ερευνητικά ερωτήματα που θα εξεταστούν στο πλαίσιο της
- Όλη η εργασία θα μπορούσε να δομηθεί με τη μορφή **κεφαλαίων**. Τα κεφάλαια εκφράζουν μια *θεματική ενότητα* (π.χ. Εισαγωγή, Μέθοδος, Αποτελέσματα, Συζήτηση) του υπό διερεύνηση αντικειμένου και θα πρέπει να έχουν *επαρκή έκταση*. Όλα τα κεφάλαια θα πρέπει να έχουν *τίτλο*, που γράφεται με κεφαλαία και έντονα γράμματα. Τα υποκεφάλαια αριθμούνται και γράφονται με έντονα γράμματα. Μετά το τέλος της εισαγωγής ή κάποιου κεφαλαίου γίνεται αλλαγή σελίδας. Το κάθε κεφάλαιο αποτελεί μια σχετικά ανεξάρτητη ενότητα που πρέπει να συνδέεται οργανικά με τα προηγούμενα και με τα επόμενα. Για το λόγο αυτό, η κατακλείδα ενός κεφαλαίου είναι χρήσιμο να συνδέει το παρόν με το επόμενο κεφάλαιο.
- Η αρίθμηση των σελίδων της εργασίας γίνεται με αραβικά σύμβολα (1, 2, 3,) και είναι συνεχής (όχι μόνο στο κείμενο, αλλά και όπου οι σελίδες περιλαμβάνουν σχήματα, πίνακες κ.λπ.). Η αρχή της αρίθμησης γίνεται από την πρώτη σελίδα (σελίδα του τίτλου), όμως, σε αυτήν δεν εμφανίζεται αριθμός. Ο αριθμός εμφανίζεται στο πάνω μέρος της σελίδας, στα δεξιά.

- Διακοπή του κειμένου και αλλαγή σελίδας πραγματοποιείται μόνο κατά τη μετάβαση σε ένα δομικό μέρος της εργασίας (εξώφυλλο, πίνακας περιεχομένων, κεφάλαια, συμπεράσματα, βιβλιογραφία, παράρτημα).
- Στην αρχή κάθε κεφαλαίου κάνουμε μια μικρή εισαγωγή και στο τέλος μια μικρή ανακεφαλαίωση. Στα **συμπεράσματα** θα πρέπει να αναφέρονται: α) τα σημαντικότερα πορίσματα, στα οποία έφτασε ο συγγραφέας, β) ο βαθμός εκπλήρωσης των στόχων, που τέθηκαν στην εισαγωγή, γ) οι περιορισμοί ή οι ανεπάρκειες της εργασίας και τα ζητήματα που παρέμειναν ανοικτά και πρέπει να γίνουν αντικείμενο περαιτέρω έρευνας.
- Στο **Παράρτημα** παραθέτονται τα ερευνητικά εργαλεία και άλλα σχετικά υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την διεξαγωγή της έρευνας (π.χ. ερωτηματολόγια, επιστολές προς φορείς, φόρμες συγκατάθεσης προς τους συμμετέχοντες, κλπ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΒΑΣΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΜΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

2.1. Ορισμένα χαρακτηριστικά του γλωσσικού κώδικα μιας επιστημονικής εργασίας

- Είναι σημαντικό να κατανοούμε τις ιδιαιτερότητες του γραπτού λόγου σε σχέση με τον προφορικό λόγο. Ο γραπτός λόγος είναι πιο αυστηρός, συνθετικός και συστηματικός. Εκφράσεις που είναι δόκιμες στον προφορικό λόγο είναι πιθανόν να μην χρησιμοποιούνται στο γραπτό.
- Το ύφος της εργασίας πρέπει να είναι αντικειμενικό. Να αποφεύγονται οι συναισθηματικές φορτίσεις (θετικές ή αρνητικές) που μπορούν να δημιουργήσουν την εντύπωση μεροληπτικής στάσης του συγγραφέα. Είναι σημαντικό να αποφεύγονται εκφράσεις, που να υποδηλώνουν προκατάληψη απέναντι σε κοινωνικές ομάδες ή συγκεκριμένους ανθρώπους. Επίσης, αποφεύγουμε γενικές εκφράσεις όπως π.χ., «η επιστήμη έχει ανακαλύψει».
- Ο λόγος του συγγραφέα μιας επιστημονικής εργασίας δεν είναι δογματικός και αφοριστικός, αλλά αποδεικτικός. Θα πρέπει να αποφεύγονται κατηγορηματικοί, απόλυτοι ισχυρισμοί και πάντα να χρησιμοποιούνται επιχειρήματα για την τεκμηρίωση των παρουσιαζόμενων ιδεών. Επίσης, είναι σημαντικό να αποφεύγονται οι ηθικές κρίσεις περί καλού και κακού. Στην εργασία χρειάζονται επιχειρήματα και όχι ηθικά κηρύγματα ή καταδικαστικά βουλεύματα.
- Ο λόγος θα πρέπει να είναι λιτός, σαφής και κατανοητός. Προτείνεται η αποφυγή απλοϊκών, καθημερινών εκφράσεων και η ορθή χρησιμοποίηση του επιστημονικού λόγου και του εννοιολογικού κώδικα της επιστήμης.
- Είναι απαραίτητη η διασταύρωση διαφορετικών μαρτυριών, διαπιστώσεων και η παρουσίαση της σύγκρουσης μεταξύ διαφορετικών απόψεων, προσεγγίσεων ανάδειξη του μεθοδολογικού υπόβαθρου και των πρακτικών συνεπειών καθεμίας από αυτές
- Βοηθά πολύ στην εργασία η χρήση υποθετικού λόγου και γενικότερα η υπόδειξη της πιθανότητας πραγματοποίησης κάποιων ενδεχόμενων σεναρίων (π.χ., «τούτο είναι πιθανόν να οφείλεται», «μια πιθανή εξέλιξη της κατάστασης είναι»)
- Στο γραπτό λόγο πρέπει να χρησιμοποιούμε τον επιστημονικό κώδικα της επιστήμης (ορολογία), το λόγιο και όχι τον καθημερινό τρόπο έκφρασης

- Οι προτάσεις θα πρέπει να έχουν σαφή και πλήρη δομή: υποκείμενο – ρήμα – αντικείμενο/κατηγορούμενο. Οι τεράστιες προτάσεις στις οποίες τείνει να χαθεί το νόημα πρέπει να αποφεύγονται.
- Η επιστημονική εργασία δεν αποτελεί μια απλή εξωτερική παράθεση στοιχείων και πληροφοριών, αλλά θα πρέπει να εδράζεται στην ολοκληρωμένη και συστηματική παρουσίαση της επιχειρηματολογίας του συγγραφέα πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα.
- Τα παραθέματα και οι παραφράσεις πρέπει να προσαρμόζονται στο ύφος του κειμένου στο οποίο εντάσσονται. Το κείμενο πρέπει να έχει ενιαίο ύφος, το προσωπικό ύφος γραφής του συγγραφέα του και όχι να αποτελεί συρραφή διαφορετικών υφών.
- Δεν πρέπει να αλλοιώνεται το νόημα των παραθεμάτων που χρησιμοποιούνται. Θα πρέπει να αποφεύγεται η σύγχυση των απόψεων του συγγραφέα με τις απόψεις των συγγραφέων τους οποίους παραθέτει. Χρειάζεται πολύ προσοχή η διαδικασία ενσωμάτωσης των παραθεμάτων από άλλες βιβλιογραφικές πηγές στο ύφος και τη ροή του κειμένου μιας επιστημονικής εργασίας.
- Ο συγγραφέας πρέπει να δίνει έμφαση, να τονίζει κάποια κομβικά σημεία που αποτελούν τα σημεία - κλειδιά της εργασίας. Το μη διαφοροποιημένο ύφος είναι άνευρο, πλαδαρό.
- Η εργασία θα πρέπει να έχει ενιαία συνεχή ροή και να απουσιάζουν κενά στην επιχειρηματολογία και στη ροή του κειμένου. Οι παράγραφοι αποτελούν μικρές νοηματικές ενότητες και θα πρέπει να συνδέονται νοηματικά μεταξύ τους. Οι τελευταίες λέξεις της προηγούμενης παραγράφου θα πρέπει να συνδέονται με τις πρώτες λέξεις της επόμενης.
- Το κείμενο θα πρέπει να είναι ευανάγνωστο, σαφές και να μη δημιουργεί συγχύσεις στον αναγνώστη.
- Κατά τη σύνταξη των πτυχιακών εργασιών απαιτείται προσοχή για την αποφυγή γραμματικών και συντακτικών λαθών.
- Ένα σημείο που θέλει προσοχή είναι οι παράγραφοι. Η πρώτη αράδα (γραμμή) κάθε παραγράφου πρέπει να ξεκινάει με εσοχή 5 ως 6 χαρακτήρων (περίπου 1 εκατοστό.). Αυτός ο κανόνας δεν ισχύει στην περίπτωση της περίληψης (όπου όλες οι αράδες της παραγράφου ξεκινούν από το ίδιο σημείο), τις επικεφαλίδες, τους τίτλους των πινάκων και των σχημάτων, τις σημειώσεις, και τις παραθέσεις αυτούσιων τμημάτων ενός κειμένου. Χρησιμοποιείται αριστερή στοίχιση (justification) μόνο.
- Όλες οι σελίδες είναι αριθμημένες στο πάνω δεξί μέρος της σελίδας και η αρίθμηση ξεκινάει από το εξώφυλλο (αν και στη σελίδα του Εξωφύλλου δεν εμφανίζεται ο αριθμός της).

- Εντός του κειμένου χρησιμοποιούμε πάντοτε αραβικά σύμβολα για αριθμούς μεγαλύτερους από το 9, ενώ οι μικρότεροι αριθμοί παραθέτονται ολογράφως. Αριθμοί μικρότεροι του 10 γράφονται αριθμητικά όταν: α) εμφανίζονται σε μια σειρά (όπως 3, 8, 11, και 17), β) δηλώνουν αριθμούς σελίδων και ημερομηνίες, γ) συγκρίνονται με διψήφιους αριθμούς που χρησιμοποιήθηκαν στην ίδια παράγραφο, δ) εκφράζουν βαθμολογία ή ποσοστά, και ε) προηγούνται μιας μονάδας μέτρησης (όπως 3 μέτρα, 2 μέρες, μια κλίμακα 7 σημείων).
- Μια πρόταση δεν ξεκινάει ποτέ με αραβικό νούμερο (εκτός αν πρόκειται για την περίληψη) ακόμη και αν ακολουθεί άλλος αριθμός. Για παράδειγμα, πρέπει να γράφεται «Σαράντα τρεις άντρες και 38 γυναίκες απάντησαν...». Σε αυτές τις περιπτώσεις συνήθως είναι καλύτερα να διατυπώνονται με άλλο τρόπο τέτοιου είδους προτάσεις, όπως π.χ. «Συγκεντρώθηκαν απαντήσεις από 43 άντρες και 38 γυναίκες...» ή «Απάντησαν 43 άντρες και 38 γυναίκες...».
- Οι συντομογραφίες θα πρέπει να αποφεύγονται εκτός αν αναφέρονται σε πολύ μεγάλους και παράλληλα γνωστούς όρους (π.χ., MMPI, WISC) και όπου εμφανίζονται θα πρέπει την πρώτη φορά να υπάρχει ο όρος με τη συντομογραφία εντός παρενθέσεως. Επίσης, την πρώτη φορά που συμπεριλαμβάνουμε μια συντομογραφία μέσα στο κείμενο, αυτή ακολουθεί μέσα σε παρένθεση τον όρο στον οποίο αντιστοιχεί. Κάθε επόμενη φορά που αναφερόμαστε στον όρο αυτό μέσα στο κείμενο, χρησιμοποιούμε απευθείας τη συντομογραφία.

2.2. Μερικοί κανόνες για τη χρήση των παραπομπών

- Κάθε αναφορά σε γεγονότα, ευρήματα και απόψεις που προέρχονται από εξωτερικές πηγές (βιβλία, περιοδικά, ηλεκτρονικά αρχεία, βάσεις δεδομένων, εφημερίδες, τηλεόραση, έντυπα, κτλ.) πρέπει να επισημαίνεται, τόσο μέσα στο κείμενο όσο και στη βιβλιογραφία, στο τέλος της πτυχιακής εργασίας.
- Παραπομπές θα πρέπει να χρησιμοποιούνται στις παρακάτω περιπτώσεις: α) υπόδειξη της πηγής των παραθεμάτων που ενσωματώνονται στην εργασία, β) υπόδειξη της πηγής των στοιχείων ή των επιχειρημάτων που περιλαμβάνονται στο κείμενο, γ) βιβλιογραφική τεκμηρίωση αποφάνσεων που εμπεριέχονται στο κείμενο, κλπ.
- Η χρήση παραπομπών είναι *υποχρεωτική* όταν χρησιμοποιούνται στοιχεία από κάποια πηγή και η μη χρήση τους αποτελεί **λογοκλοπή**. Η σωστή χρήση παραπομπών είναι αναγκαία και απαραίτητη προϋπόθεση οποιασδήποτε επιστημονικής εργασίας.

- Οι παραπομπές πρέπει να τοποθετούνται σε όλα τα σημεία της εργασίας, στα οποία οι συγγραφείς της έχουν χρησιμοποιήσει στοιχεία ή δεδομένα από κάποια πηγή.
- Οι παραπομπές γίνονται με βάση τους κανόνες που έχει θεσπίσει η American Psychological Association (APA Style). Τα στοιχεία πρέπει να ελέγχονται για να είναι ακριβή.
- Οι πηγές που χρησιμοποιείτε στην εργασία σας θα πρέπει να πάντα «από πρώτο χέρι». Οι παραπομπές «από δεύτερο χέρι» (δευτερογενείς αναφορές) πρέπει να αποφεύγονται, ενώ στην ακραία περίπτωση που χρησιμοποιούνται είναι απαραίτητη η υπόδειξη και των δύο πηγών.
- Η πηγή που έχει χρησιμοποιηθεί σε παραπομπή πρέπει να ενταχθεί υποχρεωτικά στην τελική βιβλιογραφία της εργασίας. Θα πρέπει να υπάρχει πλήρη αντιστοιχία των παραπομπών και των βιβλιογραφικών αναφορών της εργασίας.

2.3. Λογοκλοπή

Ένα από τα σημαντικότερα παραπτώματα στον ακαδημαϊκό χώρο, με σοβαρές ηθικές αλλά και νομικές προεκτάσεις, αποτελεί το φαινόμενο της *λογοκλοπής* (plagiarism). Ως λογοκλοπή ορίζεται η οικειοποίηση των απόψεων, ιδεών ή φράσεων άλλων ατόμων χωρίς να γίνεται αναφορά σε αυτούς. Με άλλα λόγια, όταν χρησιμοποιούμε σε ένα κείμενο (π.χ. εργασία, διπλωματική, κ.ά.) κάτι που έγραψε κάποιος άλλος αλλά δεν αναφέρουμε ότι η ιδέα ή η άποψη αυτή του ανήκει, τότε υποπίπτουμε στο παράπτωμα της λογοκλοπής.

Η λογοκλοπή πρώτα από όλα αποτελεί ηθικό παράπτωμα, καθώς κάποιος παρουσιάζει μια ιδέα που δεν του ανήκει ως δική του. Αποτελεί επίσης και νομικό παράπτωμα, αφού στην ουσία αποτελεί κλοπή της πνευματικής ιδιοκτησίας ενός άλλου, και μπορεί να επιφέρει νομικές κυρώσεις στην περίπτωση που αποδειχθεί. Πάνω απ' όλα όμως, η λογοκλοπή αποτελεί μια λανθασμένη επιστημονική πρακτική η οποία οδηγεί σε στασιμότητα την επιστημονική γνώση, καθώς αυτή δεν εξελίσσεται και δεν εμπλουτίζεται με νέες ιδέες, απόψεις, επιχειρήματα ή κρίσεις.

Στον ακαδημαϊκό λόγο, η αναφορά στο έργο των άλλων γίνεται πάντοτε με τη χρήση των βιβλιογραφικών παραπομπών (references). Σε περίπτωση που κάποιος δεν αναφέρει την βιβλιογραφική παραπομπή που αντιστοιχεί σε μια διατυπωμένη άποψη, ιδέα, επιχειρήμα ή κρίση, τότε υποπίπτει στο παράπτωμα της λογοκλοπής, αφού φαίνεται σαν να παρουσιάζει τις συγκεκριμένες απόψεις ως δικές του. Ακόμη και η στενή παράφραση των απόψεων κάποιου άλλου χωρίς την παράθεση της αντίστοιχης παραπομπής, εμπίπτει στην έννοια της λογοκλοπής.

Το παράπτωμα της λογοκλοπής μπορεί να συντελεστεί ακόμη και χωρίς να υπάρχει πρόθεση, από τη στιγμή που ο συγγραφέας ενός κειμένου έχει αμελήσει να αναφέρει τις πηγές από τις οποίες προέρχονται οι πληροφορίες που αναφέρονται στο κείμενό του. Τέτοιου είδους πληροφορίες μπορεί να είναι οι ακόλουθες:

- Επιχειρήματα, απόψεις, ιδέες συμπεράσματα ή θεωρίες που έχουν διατυπωθεί από κάποιο άλλο άτομο
- Ερευνητικά δεδομένα, στατιστικοί πίνακες, γραφήματα, που έχουν εκπονηθεί από κάποιον άλλο
- Επιστημονικά εργαλεία (π.χ. ερωτηματολόγια) ή μέθοδοι έρευνας που έχουν χρησιμοποιηθεί για πρώτη φορά από κάποιο άλλο άτομο.

Μια λανθασμένη πρακτική την οποία συχνά ακολουθούν οι φοιτητές όταν συγγράφουν μια επιστημονική εργασία - και η οποία τους οδηγεί στο να υποπέσουν στο παράπτωμα λογοκλοπής ακόμη και χωρίς να έχουν μία τέτοια πρόθεση -, είναι το λεγόμενο «κόψε – κόλλησε» (cut – paste). Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, κάποιος απλά συγγράφει μία εργασία επιλέγοντας μικρές ενότητες από διαφορετικές πηγές («κόψε»), τις οποίες στη συνέχεια τις παραθέτει αυτούσιες («ράψε») χωρίς μάλιστα να αναφέρονται οι πηγές από όπου έχουν προέλθει αυτές οι πληροφορίες. Ακόμη όμως και στην περίπτωση που αναφέρονται οι πηγές, το γεγονός ότι παρατίθενται αυτούσια τα λεγόμενα κάποιων ατόμων χωρίς να χρησιμοποιούνται εισαγωγικά -ώστε να δηλώνεται ξεκάθαρα ότι κάποιος άλλος έχει διατυπώσει αυτές τις απόψεις-, πάλι υπάρχει το φαινόμενο της λογοκλοπής.

Μερικές από τις πιο συνηθισμένες περιπτώσεις που εμπίπτουν στην έννοια της λογοκλοπής ακολουθούν παρακάτω:

- Η παρουσίαση της δουλειάς κάποιου άλλου ως δική σου
- Η αντιγραφή λέξεων ή ιδεών από άλλους χωρίς να αναφέρεται η πηγή από όπου προέρχονται (με τη χρήση παραπομπών)
- Η μη χρήση εισαγωγικών («...») σε φράσεις ή παραγράφους που έχουν γράψει άλλοι και παραπομπή στη συγκεκριμένη σελίδα που εμφανίζεται η συγκεκριμένη φράση ή παράγραφος
- Η χρήση παραπομπών που δεν ισχύουν

- Η απλή παραλλαγή των φράσεων (παράφραση) που ανήκουν σε κάποιον άλλο χωρίς να γίνεται αναφορά σε αυτόν (με τη χρήση παραπομπής)
- Η κατά λέξη μετάφραση ξενόγλωσσων κειμένων – παραγράφων – προτάσεων στην ελληνική γλώσσα
- Η διαδικασία «κόψε – κόλλησε» ακόμη και με τη χρήση παραπομπών

Ας δούμε όμως μερικά παραδείγματα για το τι μπορεί να χαρακτηριστεί ως λογοκλοπή και τι όχι.

Παρακάτω ακολουθεί μία παράγραφος από το πρωτότυπο άρθρο των Mayer, Carouso και Salovey (2000) με τίτλο: «Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for an Intelligence»:

Τα συναισθήματα είναι εσωτερικές διεργασίες οι οποίες συντονίζουν πολλά ψυχολογικά υποσυστήματα όπως ψυχολογικές αντιδράσεις, γνωστικές λειτουργίες και συνειδητές συναισθήσεις. Τα συναισθήματα συνήθως δημιουργούνται ως απάντηση στις αλλαγές που συντελούνται στις σχέσεις ενός ατόμου με το περιβάλλον του. Όταν η σχέση ενός ατόμου με μία ανάμνηση, την οικογένειά του ή ολόκληρη την ανθρωπότητα αλλάζει, τα συναισθήματα αυτού του ατόμου θα αλλάξουν κι αυτά με τη σειρά τους. Για παράδειγμα, ένα άτομο που ανακαλεί μια ευχάριστη παιδική μνήμη, ίσως να αντιλαμβάνεται τον κόσμο πιο φωτεινό και χαρούμενο.

Ας δούμε μια ΜΗ ΑΠΟΔΕΚΤΗ παράφραση της παραπάνω παραγράφου, η οποία αποτελεί λογοκλοπή:

Τα συναισθήματα είναι εσωτερικές διεργασίες οι οποίες επηρεάζουν πολλές λειτουργίες του ατόμου, όπως γνωστικές λειτουργίες, συνειδητές συναισθήσεις, και ψυχολογικές αντιδράσεις. Τα συναισθήματα συνήθως προκαλούνται ως απάντηση στις αλλαγές που συντελούνται στις σχέσεις του ατόμου με το περιβάλλον του. Όταν η σχέση ενός ατόμου με μία ανάμνηση ή μία εμπειρία αλλάζει, θα αλλάξουν και τα συναισθήματα αυτού του ατόμου. Για παράδειγμα, ένα άτομο που ανακαλεί μια ευχάριστη παιδική μνήμη, θα αντιλαμβάνεται τον κόσμο πιο χαρούμενο και φωτεινό.

Για ποιο λόγο αυτό είναι λογοκλοπή;

Ο τρόπος με τον οποίο διατυπώθηκε αυτή η παράγραφος αποτελεί λογοκλοπή για δύο λόγους:

- Ο συγγραφέας απλά άλλαξε μόνο μερικές λέξεις ή φράσεις ή άλλαξε τη σειρά με την οποία παρουσιάζονται οι προτάσεις στο πρωτότυπο κείμενο
- Ο συγγραφέας δεν ανέφερε από πού πήρε τις συγκεκριμένες πληροφορίες που αναφέρονται στις παράγραφο

Ας δούμε τώρα, μια ΑΠΟΔΕΚΤΗ παράφραση της πρωτότυπης παραγράφου, η οποία δεν αποτελεί λογοκλοπή:

Σύμφωνα με τους Mayer, Carouso και Salovey (2000), τα συναισθήματα αποτελούν εσωτερικές διεργασίες οι οποίες συντονίζουν διαφορετικές πτυχές της ανθρώπινης συμπεριφοράς και οι οποίες δημιουργούνται ως απάντηση στις αλλαγές που συντελούνται στο περιβάλλον του ατόμου. Έτσι, όταν ένα άτομο ανακαλεί ένα ευχάριστο γεγονός από την παιδική του ηλικία, αλλάζει η διάθεσή του και αντιμετωπίζει στις καταστάσεις μία θετική και αισιόδοξη οπτική.

Γιατί αυτή η απόδοση είναι αποδεκτή;

- Ο τρόπος με τον οποίο διατυπώθηκε αυτή η παράγραφος δεν αποτελεί λογοκλοπή για δύο λόγους:
- Ο συγγραφέας αποδίδει με δικά του λόγια το νόημα της πρωτότυπης παραγράφου
- Ο συγγραφέας δίνει στον αναγνώστη την πηγή από την οποία προέρχονται οι πληροφορίες που παρουσιάζονται.

Ας δούμε τώρα, και μια άλλη διατύπωση της πρωτότυπης παραγράφου, που και αυτή είναι αποδεκτή και δεν αποτελεί λογοκλοπή:

Σύμφωνα με τους Mayer, Carouso και Salovey (2000), «Τα συναισθήματα είναι εσωτερικές διεργασίες οι οποίες συντονίζουν πολλά ψυχολογικά υποσυστήματα όπως ψυχολογικές αντιδράσεις, γνωστικές λειτουργίες και συνειδητές συναισθήσεις» (σελ. 267). Τα συναισθήματα επηρεάζουν τη συμπεριφορά του ατόμου και προκαλούνται κάθε φορά που αλλάζει κάτι στην αλληλεπίδραση του ατόμου με το περιβάλλον του. Έτσι, όταν ένα άτομο ανακαλεί ένα ευχάριστο γεγονός, αλλάζει η διάθεσή του και αντιμετωπίζει στις καταστάσεις μία θετική και αισιόδοξη οπτική.

Γιατί αυτή η απόδοση είναι αποδεκτή;

- Ο τρόπος με τον οποίο διατυπώθηκε αυτή η παράγραφος δεν αποτελεί λογοκλοπή για τρεις λόγους:

- Ο συγγραφέας παρουσιάζει τις πληροφορίες που εμπεριέχονται στο πρωτότυπο κείμενο με ακρίβεια
- Ο συγγραφέας δίνει στον αναγνώστη την πηγή από την οποία προέρχονται οι πληροφορίες που παρουσιάζονται.
- Ο συγγραφέας ορίζει με ακρίβεια ποιο κομμάτι από το πρωτότυπο κείμενο δανείζεται βάζοντάς το σε εισαγωγικά, ενώ δηλώνει και τη σελίδα στην οποία βρίσκεται το συγκεκριμένο κομμάτι.

Σημείωση: Σε περίπτωση που ο συγγραφέας δεν χρησιμοποιούσε τα εισαγωγικά στη συγκεκριμένη πρόταση, τότε θα υπήρχε θέμα λογοκλοπής, παρά το γεγονός ότι παρουσιάζεται η πηγή από την οποία προέρχεται η συγκεκριμένη πρόταση.

Συνοψίζοντας, η λογοκλοπή αποτελεί μέγιστο ακαδημαϊκό παράπτωμα, το οποίο εκτός από ηθικές επιφέρει και νομικές κυρώσεις. Σύμφωνα με τον εσωτερικό κανονισμό του τμήματος αλλά και του πανεπιστημίου, εάν αποδειχθεί ότι κάποιος έχει υποπέσει στο παράπτωμα της λογοκλοπής, αντιμετωπίζει ποινές που μπορούν να επιφέρουν ακόμη και τη διαγραφή του από το τμήμα. Τέλος, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι αποτελεί ατομική ευθύνη του φοιτητή να ακολουθεί τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας και να αποφεύγει πρακτικές που οδηγούν σε λογοκλοπή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Κατά τη διάρκεια της συγγραφής μιας διπλωματικής ή διδακτορικής εργασίας (κυρίως στην εισαγωγή, όπου επιχειρείται η βιβλιογραφική ανασκόπηση) ο συγγραφέας χρησιμοποιεί ποικίλες βιβλιογραφικές πηγές (από βιβλία, από επιστημονικά περιοδικά, από διδακτορικές διατριβές, από ανακοινώσεις σε συνέδρια, κλπ.). Οι κανόνες επιστημονικής δεοντολογίας επιβάλλουν την παράθεση από τη μεριά του συγγραφέα όλων των απαραίτητων πληροφοριών ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να εντοπίσει την πηγή και να τη συμβουλευτεί. Τα στοιχεία ‘ταυτότητας’ των βιβλιογραφικών πηγών πρέπει να δίνονται στο τέλος της εργασίας, στην ειδική ενότητα με τον τίτλο «Βιβλιογραφία».

Μερικά από τα πιο συχνά λάθη που κάνουν οι φοιτητές/ριες σε σχέση με τη βιβλιογραφία είναι τα παρακάτω:

- ❑ Λανθασμένη παράθεση της βιβλιογραφικής
- ❑ Λανθασμένη ορθογραφία σε ονόματα συγγραφέων, βιβλίων κλπ.
- ❑ Παράθεση βιβλίων/άρθρων στα οποία δεν έχουν γίνει παραπομπές μέσα στο κείμενο.
- ❑ Λανθασμένη αναγραφή του τόμου ή/και των σελίδων ενός άρθρου σε επιστημονικό περιοδικό.
- ❑ Ολόκληροι οι τίτλοι περιοδικών πρέπει να χρησιμοποιούνται και όχι συντομογραφίες.

Πολλά από αυτά τα προβλήματα μπορούν να αποφευχθούν αν οργανωθεί μια βιβλιογραφική βάση δεδομένων με τέτοιο τρόπο που να ανανεώνεται συνεχώς χωρίς να υπάρχει ο κίνδυνος να χαθεί η αλφαβητική ή χρονολογική κατάταξη των εγγραφών. Αυτό σήμερα είναι πολύ εύκολο με την ύπαρξη προωθημένων και φιλικών στον χρήστη ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων (π.χ. EndNote, MS Access, SQL Server, κλπ.).

Παρακάτω, ακολουθούν μερικές βασικές οδηγίες που αναφέρονται στην παράθεση βιβλιογραφικών πηγών μέσα στο κείμενο.

ΠΡΟΣΟΧΗ!!! Μην ξεχνάτε ότι για κάθε βιβλιογραφική πηγή που παρουσιάζεται στο κείμενο θα πρέπει οπωσδήποτε να παρατεθούν όλες οι πληροφορίες της στο τέλος του κειμένου, στην ενότητα της Βιβλιογραφίας.

3.1. Βιβλιογραφικές παραπομπές μέσα στο κείμενο

Όταν θα πρέπει να παραθέσουμε μια βιβλιογραφική παραπομπή μέσα στο κείμενο, οι απαραίτητες πληροφορίες που χρειάζεται ο αναγνώστης είναι το επώνυμο του συγγραφέα της ερευνητικής δουλειάς που παραθέτουμε, καθώς και η χρονολογία στην οποία δημοσιεύτηκε αυτή η εργασία [π.χ. Smith (1988)]. Αυτή είναι η πιο απλή παρουσίαση μιας βιβλιογραφικής πηγής. Ολόκληρη την παρουσίαση της πηγής μπορεί να ο αναγνώστης να τη βρει είτε στο κάτω μέρος της σελίδας που βρίσκεται η παραπομπή είτε στο τέλος της εργασίας. Παρακάτω, παρουσιάζονται διάφορες παραλλαγές αυτής της παρουσίασης, ανάλογα με τον αριθμό των συγγραφέων μιας έρευνας.

3.1.1. Ένας συγγραφέας

Υπάρχουν δύο τρόποι παρουσίασης. Ο πρώτος αναφέρει το συγγραφέα και τη χρονολογία έκδοσης της εργασίας μέσα στην πρόταση:

Ο Rogers (1994) συνέκρινε το χρόνο αντίδρασης των συμμετεχόντων ως προς.....

Ο δεύτερος τρόπος παρουσίασης αναφέρει το συγγραφέα μετά το τέλος της πρότασης μέσα σε παρένθεση:

Σε μια πρόσφατη μελέτη διαπιστώθηκε ότι ο χρόνος αντίδρασης των ατόμων επηρεάζεται από τον αριθμό των ταυτόχρονων ερεθισμάτων που επεξεργάζεται το άτομο (Rogers, 1994).

Υπάρχει και μια παραλλαγή αυτής της περίπτωσης. Να παρουσιαστεί μια βιβλιογραφική πηγή σε παρένθεση αλλά μέσα στην πρόταση και όχι στο τέλος της. Είναι καθαρά θέμα του συγγραφέα να αποφασίσει πότε να χρησιμοποιήσει τη μία ή την άλλη παραλλαγή.

Σε μια πρόσφατη μελέτη (Rogers, 1994), διαπιστώθηκε ότι ο χρόνος αντίδρασης των ατόμων επηρεάζεται από τον αριθμό των ταυτόχρονων ερεθισμάτων που επεξεργάζεται το άτομο.

3.1.2. Δύο Συγγραφείς

Σε περίπτωση που οι συγγραφείς μιας βιβλιογραφικής παραπομπής είναι δύο, τότε θα πρέπει να τους παραθέτουμε και τους δύο μέσα στο κείμενο. Και πάλι όμως, υπάρχουν δύο περιπτώσεις. Στην πρώτη περίπτωση, όπου οι συγγραφείς αναφέρονται μέσα στην πρόταση, οι δύο συγγραφείς ενώνονται με το συνδετικό ‘και’ ολογράφως. Στη συνέχεια ακολουθεί η χρονολογία σε παρένθεση.

Οι Βασιλείου και Βασιλείου (1996) υποστηρίζουν ότι η εκπαιδευτική διαδικασία.....

Σε περίπτωση όμως που οι συγγραφείς αναφέρονται μέσα σε παρένθεση είτε στο τέλος είτε στη μέση της πρότασης, τότε τα δύο ονόματα ενώνονται με το αντίστοιχο ενωτικό σύμβολο ‘&’.

Σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες, βασική αιτία εμφάνισης ψυχοπαθολογικής συμπεριφοράς στο χώρο του σχολείου αποτελεί το γονεϊκό μοντέλο διαπαιδαγώγησης (Smith & Karlson, 1999).

Σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες (Smith & Karlson, 1999), βασική αιτία εμφάνισης ψυχοπαθολογικής συμπεριφοράς στο χώρο του σχολείου αποτελεί το γονεϊκό μοντέλο διαπαιδαγώγησης.

3.1.3. Περισσότεροι από δύο συγγραφείς (μέχρι έξι)

Όταν θα πρέπει να αναφέρουμε μια βιβλιογραφική πηγή που έχει περισσότερους από δύο συγγραφείς (είτε τους αναφέρουμε μέσα στην πρόταση είτε στο τέλος αυτής μέσα σε παρένθεση) την πρώτη φορά τους αναφέρουμε όλους, ενώ τις επόμενες φορές αναφέρουμε μόνο τον πρώτο συγγραφέα και στη συνέχεια τη συντομογραφία ‘και συν.’, που σημαίνει ‘και συνεργάτες’. Και σε αυτή την περίπτωση το ενωτικό ανάμεσα στα ονόματα (και ή &) ακολουθεί τους κανόνες που παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα.

Οι Νικολάου, Μπίκας, Κωνσταντίου, και Ιωαννίδης (2000) βρήκαν ότι... [πρώτη αναφορά στο κείμενο]

Οι Νικολάου και συν. (2000) διαπίστωσαν επίσης, ότι.... [επόμενη αναφορά στο κείμενο]

3.1.4. Περισσότεροι από έξι συγγραφείς

Σε περίπτωση που θέλουμε να αναφέρουμε μια βιβλιογραφική πηγή που έχει περισσότερους από έξι συγγραφείς, ο έβδομος και οι υπόλοιποι συγγραφείς παραλείπονται και στη θέση τους μπαίνει η συντομογραφία ‘και συν.’

Οι Norman, Jones, Smith, Patton, Ramsley, Peter, και συν. (2002) υποστηρίζουν ότι...

3.1.5. Συγγραφείς με το ίδιο επώνυμο

Σε περίπτωση που θα πρέπει να παραθέσουμε μια βιβλιογραφική πηγή με δύο συγγραφείς που έχουν το ίδιο επώνυμο, τότε παραθέτουμε και τα αρχικά τους, ώστε να μπορέσει ο αναγνώστης να τους ξεχωρίσει.

Οι R. D. Luce (1986) και P. A. Luce (2000) βρήκαν ότι...

Οι J. M. Goldberg και Neff (1961) και οι M. E. Goldberg και Wurtz (1972) υποστηρίζουν ότι...

3.1.6. Πολλές βιβλιογραφικές πηγές σε μια παρένθεση

Στην περίπτωση που θα πρέπει να αναφέρουμε πολλαπλές βιβλιογραφικές πηγές μέσα σε μια παρένθεση (είτε στη μέση της πρότασης είτε στο τέλος της), τοποθετούμε τα ονόματα με αλφαβητική σειρά. Για να τα διακρίνουμε μεταξύ τους χρησιμοποιούμε την τελεία.

Πολλοί υποστηρίζουν ότι το άγχος επιδρά αρνητικά στην ακαδημαϊκή επίδοση (Adams & Cole, 1998. Child, 1976. Παπαδόπουλος & Πανέρας, 1983. Thomson, 2000. Young, Bartram, Miles, & Sampson, 1999).

3.1.7. Βιβλιογραφικές πηγές του ίδιου συγγραφέα με ίδια χρονολογία

Όταν θέλουμε να παραθέσουμε δύο ή περισσότερες βιβλιογραφικές πηγές του ίδιου συγγραφέα, και οι οποίες έχουν εκδοθεί την ίδια χρονολογία, τότε μετά τη χρονολογία βάζουμε μια παύλα (-) και στη συνέχεια τοποθετούμε τα γράμματα της αλφαβήτου ξεκινώντας από το α.

Αρκετές έρευνες (Πέτρου & Μαρίνος, 1999-α. Πέτρου & Μαρίνος, 1999-β. Πέτρου & Μαρίνος, 1999-γ) έχουν δείξει ότι...

3.1.8. Βιβλιογραφικές πηγές που έχουν γίνει αποδεκτές για δημοσίευση αλλά δεν έχουν ακόμη δημοσιευτεί

Υπάρχουν μερικές περιπτώσεις όπου θέλουμε να παραθέσουμε μια βιβλιογραφική πηγή που έχει γίνει δεκτή για δημοσίευση (συνήθως αυτό συμβαίνει στα περιοδικά) αλλά δεν έχει ακόμη δημοσιευτεί. Σε αυτή την περίπτωση, αντί για χρονολογία βάζουμε την ένδειξη ‘υπό δημοσίευση’. Αυτό συμβαίνει τόσο μέσα σε παρένθεση όσο και μέσα στο κείμενο.

Προηγούμενες έρευνες (Gogel, υπό δημοσίευση. Nastar, 1995) έδειξαν ότι...

Σύμφωνα με τον Eysenck (υπό δημοσίευση), η επίδραση του νευρωτισμού στην ανάπτυξη της προσωπικότητας...

3.1.9. Παράθεση πρωτότυπου κειμένου

Μερικές φορές είναι πιο χρήσιμο να παραθέτουμε απευθείας αποσπάσματα κειμένων μιας πηγής από το να αναφερόμαστε σε αυτήν περιγραφικά. Η υπερβολική όμως χρήση των παραθέσεων αυτών δεν είναι επιθυμητή, καθώς είναι και κουραστική, αλλά και φανερώνει έλλειψη επαρκούς επιχειρηματολογίας και κριτικής σκέψης από τον ερευνητή. Γενικά, πρέπει να ακολουθούμε κάποιους κανόνες για να αποφύγουμε τα παραπάνω λάθη.

- ❑ Μια παράθεση πρωτότυπου κειμένου πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο όταν συνεισφέρει περισσότερο από ότι αν περιγραφόταν το συγκεκριμένο έργο με τα λόγια τους ερευνητή – φοιτητή.
- ❑ Μια λέξη ή μια πρόταση που αποδίδεται σε έναν συγγραφέα δεν αποτελεί παράθεση, αν και μπορεί να εισαχθεί μέσα σε εισαγωγικά. Μπορεί, για παράδειγμα, να κάνει μια εισαγωγή στην έννοια του ‘υποσυνειδήτου’, όπως αναπτύχθηκε από τον Φρόυντ, αλλά στη συνέχεια του κειμένου, αν ξαναχρησιμοποιήσει τον ίδιο όρο δεν χρειάζεται να τον βάλει σε εισαγωγικά.
- ❑ Ενώ είναι φανερό ότι οι παραθέσεις πρέπει να είναι ακριβείς και αξιόπιστες, δεν χρειάζεται να είναι ολοκληρωμένες, εφόσον όμως οι όποιες παραλήψεις, προσθέσεις,

σχολιασμοί (από τον ερευνητή – φοιτητή) και αλλαγές τονίζονται με ένα ξεκάθαρο τρόπο. Για παράδειγμα, στο κείμενο που ακολουθεί, παρατίθενται μόνο αποσπάσματα του συνολικού κειμένου, τα οποία όμως έχουν συρραφθεί με τέτοιο τρόπο που να μην διακόπτεται η νοηματική ροή:

«Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ανταποκρινόμενο στο θεσμοθετημένο ρόλο του ... στο πλαίσιο των ΠΕΚ, οργανώνει ολιγόωρα επιμορφωτικά προγράμματα (40 ωρών) σεμιναριακού τύπου, όπου οι εκπαιδευτικοί αποκτούν βασικές δεξιότητες στη χρήση των υπολογιστικών και δικτυακών τεχνολογιών ...και παρακολουθούν διαλέξεις ειδικών».

- Κάθε φορά που παρατίθεται ένα απόσπασμα πρωτότυπου κειμένου δεν θα πρέπει να ξεχνάμε το συγγραφέα αυτού του κειμένου (συνήθως μπαίνει στην αρχή) καθώς και τη σελίδα ή σελίδες από το πρωτότυπο κείμενο μέσα σε παρένθεση μετά το τέλος των εισαγωγικών. Με αυτό τον τρόπο ο αναγνώστης μπορεί να το εντοπίσει στην πρωτογενή πηγή αυτού του αποσπάσματος.

Όπως μάλιστα υποστήριξε ο Eysenck (1996) «...οι βασικοί λόγοι που οδηγούν το άτομο στην ανάπτυξη νευρωτικών χαρακτηριστικών είναι το περιβάλλον και η κληρονομικότητα» (σελ. 156).

- Η παραγραφοποίηση και η μορφοποίηση του παρατιθέμενου κειμένου εξαρτάται καταρχάς από το να είναι μεγάλο ή όχι. Αν έχουμε να κάνουμε μια μικρή παράθεση (π.χ. 2 γραμμές κειμένου) τότε την ενσωματώνουμε στη ροή του κυρίως κειμένου, με την τοποθέτηση εισαγωγικών (βλέπε προηγούμενο παράδειγμα). Αν έχουμε μεγαλύτερο κείμενο, τότε υπάρχουν δύο τρόποι για να γίνει η παράθεσή του:
 - Να τοποθετηθεί κάτω από την προηγούμενη παράγραφο του κυρίως κειμένου, με το ίδιο μέγεθος γραμματοσειράς (π.χ. Times New Roman, 12 στιγμών), αλλά με μεγαλύτερη εσοχή από το αριστερό μέρος της σελίδας (π.χ. αν η παράγραφος έχει εσοχή 1,2 εκατοστά, τότε τοποθετούμε την προς παράθεση παράγραφο με εσοχή 2,5 εκατοστά).
 - Μια εναλλακτική λύση είναι η παράγραφος της παράθεσης να μην έχει μεγαλύτερη εσοχή από τις υπόλοιπες παραγράφους, αλλά τα γράμματά της να γραφτούν πλάγια ούτως ώστε να ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα του κειμένου.

- Τέλος, υπάρχει και η εναλλακτική λύση, η παράγραφος της παράθεσης να έχει μεγαλύτερη εσοχή από τις υπόλοιπες παραγράφους και να έχει μικρότερο μέγεθος γραμμμάτων από το υπόλοιπο κείμενο. Είναι πάντως σπάνιο φαινόμενο σε επιστημονικές εργασίες.

Το παρακάτω κείμενο αποτελεί παράδειγμα για τη δεύτερη περίπτωση:

Η διαδικασία υποβολής αιτήσεων, τόπου και τρόπου της κατάρτισης, όπως έχει προσδιοριστεί από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002), έχει ως εξής:

«Η επιμόρφωση θα υλοποιηθεί στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης (ΚΣΕ) που διαθέτουν τον κατάλληλο χώρο με τον απαιτούμενο υπολογιστικό, δικτυακό και τηλεπικοινωνιακό εξοπλισμό. Τα τμήματα θα αποτελούνται από 10-15 επιμορφούμενους εκπαιδευτικούς, σύμφωνα και με την πιστοποιημένη δυναμικότητα των ΚΣΕ» (σελ. 15).

3.1.10. Παράθεση παραπομπής που βρήκαμε από άλλη πηγή και δεν την έχουμε στη διάθεσή μας

Συχνά, εντοπίζουμε μια βιβλιογραφική παραπομπή σε ένα κείμενο που μελετάμε (άρθρο, βιβλίο, κεφάλαιο σε βιβλίο, κλπ.) την οποία θεωρούμε χρήσιμη και θέλουμε να την χρησιμοποιήσουμε στην εργασία μας, αλλά δεν την έχουμε στην πρωτότυπή της μορφή. Σε αυτή την περίπτωση, η συγκεκριμένη παραπομπή αναφέρεται στο κείμενο ως εξής:

Σύμφωνα με τον Smith (όπως αναφέρεται στο James, 2005)....

Σε αυτή την περίπτωση, δεν είμαστε υποχρεωμένοι να παραθέσουμε τα πλήρη στοιχεία της συγκεκριμένης βιβλιογραφικής αναφοράς στην παράθεση της λίστας των παραπομπών που βρίσκεται στο τέλος του κειμένου (references), παρά μόνο την πρωτότυπη βιβλιογραφική παραπομπή από την οποία αντλήσαμε τη συγκεκριμένη πηγή.

3.2. Παρουσίαση βιβλιογραφικών παραπομπών στην ενότητα «Βιβλιογραφία»

Για να παραθέσουμε όλες τις πληροφορίες μιας βιβλιογραφικής πηγής στο τέλος του κειμένου, ακολουθούμε μια σειρά από ειδικούς κανόνες (για κάθε επιστημονικό πεδίο και

διαφορετικούς), ώστε οι επιστημονική κοινότητα του κάθε κλάδου να μπορεί να επικοινωνήσει πιο εύκολα μεταξύ της. Στο τέλος αυτού του οδηγού παρατίθενται παραδείγματα παράθεσης βιβλιογραφικών παραπομπών από διαφορετικές πηγές. Οι πιο σημαντικές από αυτές τις διαφορετικές πηγές είναι:

- *Από βιβλίο*
- *Από άρθρο σε επιστημονικό περιοδικό*
- *Από κεφάλαιο σε βιβλίο που έχει επιμεληθεί ένας ή περισσότεροι επιμελητές*
- *Από πρακτικά συνεδρίων, συμποσίων*
- *Από Διδακτορικές διατριβές και διπλωματικές εργασίες*
- *Από μη δημοσιευμένες εργασίες*
- *Από ηλεκτρονικές σελίδες στο διαδίκτυο*
- *Από άλλα ηλεκτρονικά μέσα (π.χ. CD-ROMs, κλπ.)*
- *Από εφημερίδες και περιοδικά*

Οι βιβλιογραφικές πηγές τοποθετούνται με αλφαβητική σειρά. Όταν ένας συγγραφέας αναφέρεται με περισσότερες από μια παραπομπές, αυτές τοποθετούνται χρονολογικά ξεκινώντας από την πιο σύγχρονη. Όταν ένας συγγραφέας αναφέρεται με περισσότερες από μια παραπομπές και μερικές τις έχει δημοσιεύσει μόνος του και μερικές με άλλους, πρώτα παρατίθενται αυτές που ο συγγραφέας είναι μόνος του και στη συνέχεια οι υπόλοιπες, με αλφαβητική σειρά ως προς τον δεύτερο συγγραφέα.

Μερικά βασικά σημεία που θα σας βοηθήσουν να μειώσετε τα λάθη όταν παραθέτετε βιβλιογραφικές πηγές είναι τα ακόλουθα :

- ❑ Τα κεφαλαία γράμματα πρέπει να χρησιμοποιούνται με φειδώ. Μόνο το αρχικό γράμμα του επιθέτου και το αρχικό του ονόματος κάθε συγγραφέα γράφονται με κεφαλαία.
- ❑ Οι καταχωρήσεις πρέπει να βρίσκονται σε αλφαβητική σειρά.
- ❑ Οι τίτλοι των περιοδικών πρέπει να καταχωρούνται ολοκληρωμένοι.
- ❑ Οι τίτλοι των βιβλίων και περιοδικών πρέπει να καταχωρούνται ολοκληρωμένοι, με μόνο τα αρχικά γράμματα κάθε λέξης να είναι κεφαλαία.
- ❑ Ημερομηνίες, αριθμοί τόμων και σελίδων πρέπει να παρουσιάζονται ολοκληρωμένοι. Η χρήση σημείων στίξης (τελεία, άνω τελεία, κόμμα) πρέπει να είναι σταθερή.

ΠΡΟΣΟΧΗ!!! Μην ξεχνάτε ότι για κάθε βιβλιογραφική πηγή που παρουσιάζεται στο κείμενο θα πρέπει οπωσδήποτε να παρατεθούν όλες οι πληροφορίες της στο τέλος του κειμένου, στην ενότητα της Βιβλιογραφίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναπτύξουμε τα βασικά τμήματα από τα οποία θα πρέπει να αποτελείται μια διπλωματική ή διδακτορική διατριβή¹ που πραγματεύεται ένα θέμα, το οποίο έχει μελετηθεί μέσω μιας εμπειρικής έρευνας. Μια τέτοια μελέτη περιλαμβάνει τουλάχιστον πέντε μέρη: 1) Εισαγωγή, 2) Μέθοδος, 3) Αποτελέσματα, και 4) Συμπεράσματα και Βιβλιογραφία. Παρακάτω, ακολουθεί μια σύντομη περιγραφή του κάθε μέρους.

4.1. Εισαγωγή

Στο πρώτο κεφάλαιο μιας ερευνητικής μελέτης γίνεται μια ευρεία ιστορική και βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος που πραγματεύεται η συγκεκριμένη εργασία, ενώ καθορίζονται οι συγκεκριμένοι στόχοι αλλά και διατυπώνονται οι ερευνητικές υποθέσεις που πρόκειται να διερευνηθούν. Η ανασκόπηση αυτή θα πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στον αναγνώστη που δεν γνωρίζει πολλά πράγματα σχετικά με το υπό εξέταση θέμα, αφενός να ενημερωθεί για τις υπάρχουσες θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις, αφετέρου να μπορέσει να παρακολουθήσει σε βάθος την ερευνητική προσέγγιση που ακολουθείται στη συγκεκριμένη εργασία.

Στο τέλος της βιβλιογραφικής ανασκόπησης (συνήθως καταλαμβάνει την τελευταία παράγραφο της εισαγωγής), ο συγγραφέας θα πρέπει να παρουσιάσει με σαφήνεια τόσο τους στόχους της συγκεκριμένης έρευνας όσο και τις βασικές ερευνητικές υποθέσεις πάνω στις οποίες θα στηριχθεί για να πραγματοποιήσει την έρευνά του.

4.2. Μέθοδος/ Μεθοδολογία ή Μέθοδοι

Σε αυτό το τμήμα της ερευνητικής μελέτης γίνεται μια λεπτομερής και εμπεριστατωμένη παρουσίαση της μεθοδολογικής πορείας που ακολουθήθηκε κατά τη διάρκεια της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, δίνονται πληροφορίες τόσο για το δείγμα των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα, όσο και για το υλικό που χρησιμοποιήθηκε καθώς και τη διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων. Πολλές φορές παρουσιάζεται και η στατιστική ανάλυση που θα χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση των δεδομένων που έχουν συλλεχθεί. Το κεφάλαιο της

¹ Όλα όσα αναφέρονται σε αυτό το κεφάλαιο ισχύουν και για την συγγραφή οποιασδήποτε ερευνητικής εργασίας που στοχεύει να δημοσιοποιηθεί και να δημοσιευτεί σε κάποιο από τα επιστημονικά περιοδικά του χώρου.

Μεθόδου χωρίζεται σε τρία επιμέρους τμήματα: α) Το δείγμα, β) Το/τα εργαλεία, και γ) η διαδικασία:

4.2.1 Το Δείγμα (Συμμετέχοντες)

Σε αυτό το τμήμα της μεθόδου γίνεται αναλυτική παρουσίαση των δημογραφικών χαρακτηριστικών των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα. Αναφέρεται ο συνολικός αριθμός τους και ο αριθμός κάθε επιμέρους ομάδας με βάση διάφορα δημογραφικά ή άλλα χαρακτηριστικά, όπως είναι το φύλο, η ηλικία, το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, το εκπαιδευτικό επίπεδο, η οικογενειακή κατάσταση, ο τόπος διαμονής, η εργασιακή τους κατάσταση, κλπ. Αναφέρεται με λεπτομέρεια ο τρόπος επιλογής του δείγματος ενώ θα πρέπει να τεκμηριώνεται και η επιλογή της συγκεκριμένης μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε.

4.2.2. Εργαλεία

Σε αυτό το δεύτερο μέρος της μεθόδου παρουσιάζονται τα μέσα (π.χ. ερωτηματολόγια, ψυχομετρικά τεστ, κλπ.) που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων. Για κάθε μέσο που χρησιμοποιήθηκε θα πρέπει να γίνει μια λεπτομερής παρουσίαση αναφορικά με το τι μετρά, πώς το μετρά, καθώς και όλα τα ψυχομετρικά του χαρακτηριστικά (δείκτες αξιοπιστίας και εγκυρότητας). Επιπρόσθετα, θα πρέπει για κάθε εργαλείο να παρατίθεται πλήρης βιβλιογραφική παραπομπή (π.χ. συγγραφέας/εις, τίτλος, ημερομηνία έκδοσης). Σε περίπτωση που έχουν χρησιμοποιηθεί εργαλεία τα οποία δεν έχουν δημοσιευτεί προηγουμένως, θα πρέπει να γίνει λεπτομερής παρουσίαση των βημάτων που ακολουθήθηκαν για την κατασκευή τους, καθώς και να παρουσιαστούν τα βασικά τους ψυχομετρικά χαρακτηριστικά που τεκμηριώνουν την επιστημονική τους ορθότητα.

4.2.3. Διαδικασία

Σε αυτό το τμήμα της μεθόδου παρουσιάζονται τα βήματα που ακολουθήθηκαν σε κάθε στάδιο εκτέλεσης της συγκεκριμένης έρευνας. Δίνονται πληροφορίες για τον τρόπο προσέλκυσης των συμμετεχόντων, για τις οδηγίες που ακολούθησαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα, ο τρόπος με τον οποίο χωρίστηκαν οι ομάδες των συμμετεχόντων, η σειρά παρουσίασης και συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων ή των τεστ που χρησιμοποιήθηκαν, κ.ά. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να δίνονται πληροφορίες για το πώς επιλέχθηκαν τα άτομα που συμμετέχουν στην έρευνα και με ποιο αντίτιμο (αν υπάρχει) δέχθηκαν να συμμετέχουν. Σε περίπτωση που το/τα ερωτηματολόγια ήταν σε άλλη γλώσσα, θα πρέπει να δοθούν πληροφορίες για τη μέθοδο

μετάφρασης και στάθμισης από τη γλώσσα που ήταν γραμμένο στη γλώσσα την οποία χρησιμοποιήθηκε στα πλαίσια της έρευνας. Σημαντική πληροφορία επίσης αποτελεί ο χρόνος που χρειάστηκε να πραγματοποιηθεί η έρευνα για κάθε συμμετέχοντα καθώς και ο τόπος στον οποίο πραγματοποιήθηκε. Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι το τμήμα της μεθόδου θα πρέπει να πληροφορεί τον αναγνώστη «τι» κάναμε και «πώς το κάναμε» σε τέτοιο βαθμό λεπτομέρειας, ώστε να μπορεί με ευκολία να ξανακάνει την έρευνα κάτω από τις ίδιες ακριβώς συνθήκες.

4.3 Αποτελέσματα

Σε αυτό το τμήμα παρουσιάζονται τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας καθώς και η στατιστική τους επεξεργασία. Στην αρχή, παρουσιάζουμε τα βασικά αποτελέσματα. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα δεδομένα με μια σχετική λεπτομέρεια ώστε να είναι σε θέση ο αναγνώστης να κατανοήσει τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση. Για να παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τόσο πίνακες (ο πιο συχνός τρόπος) όσο και σχεδιαγράμματα διαφόρων μορφών (ιστογράμματα, κυκλικά διαγράμματα (πίτες), ραβδογράμματα, κλπ). Η παρουσίαση των ευρημάτων πρέπει να γίνεται με αυστηρά ‘ερευνητικό’ πνεύμα. Δεν θα πρέπει δηλαδή να διατυπώνονται προσωπικές κρίσεις και εκτιμήσεις, αλλά να παρουσιάζονται τα αποτελέσματα όπως ακριβώς προκύπτουν από τη στατιστική ανάλυση. Είναι σημαντικό να τονιστεί, ότι σε αυτό το τμήμα δεν θα πρέπει να σχολιάζονται τα αποτελέσματα που έχουν βρεθεί. Αυτή είναι μια διαδικασία που πραγματοποιείται στο επόμενο τμήμα (Συμπεράσματα). Θα πρέπει να αναφερθούν όλα τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων, ακόμη και αυτά που έρχονται σε αντίθεση με την ή τις υποθέσεις που έχουν διατυπωθεί.

4.3.1. Παρουσίαση στατιστικών αποτελεσμάτων

Όταν παρουσιάζονται αποτελέσματα επαγωγικής στατιστικής (π.χ. κριτήριο t , κριτήριο F , χ^2 , κλπ.) θα πρέπει να αναφέρονται οι σχετικές πληροφορίες που ενημερώνουν τον αναγνώστη για το βαθμό ή την τιμή του στατιστικού κριτηρίου, τους βαθμούς ελευθερίας, το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας, και την κατεύθυνση της επίδρασης. Είναι πολύ σημαντικό, και ταυτόχρονα πολύ ενημερωτικό, να παρουσιάζονται περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες (π.χ. μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις). Τέτοιοι πίνακες μπαίνουν συνήθως στην αρχή του τμήματος των αποτελεσμάτων. Παρακάτω, ακολουθούν συγκεκριμένα παραδείγματα παρουσίασης στατιστικών αποτελεσμάτων για τα πιο σημαντικά στατιστικά κριτήρια:

Στατιστικό Κριτήριο	Παρουσίαση Αποτελέσματος μέσα στο κείμενο
Κριτήριο r	$r (135) = 0,78, p = 0,002$
Κριτήριο t	$t (135) = -2,58, p = 0,03$
Κριτήριο F	$F (4, 131) = 1,26, ns$
Κριτήριο χ^2	$\chi^2 (4, N = 135) = 0,78, ns$
Μέγεθος της Επίδρασης	d, η^2
Δείκτης προσδιορισμού	r^2
Δείκτης Πολλαπλής Συσχέτισης	R^2
Περιγραφικοί Δείκτες	Παρουσίαση Δείκτη μέσα στο κείμενο και στον Πίνακα
Μέσος Όρος	$M.O = 45,32$
Διάμεσος	$\Delta\mu = 43,34$
Δεσπόζουσα Τιμή	$\Delta\sigma\pi = 42,23$
Τυπική Απόκλιση	$T.A = 3,43$
Μέγεθος Δείγματος	$N = 345$

4.3.2. Δημιουργία Πινάκων

Όταν χρειαστεί να παρατεθεί ένας πίνακας αποτελεσμάτων, θα πρέπει να ακολουθήσουμε συγκεκριμένους κανόνες. Έτσι, όταν δημιουργείτε πίνακες θα πρέπει να δώσετε ιδιαίτερη προσοχή στο διάστημα μεταξύ των αράδων τόσο στον τίτλο όσο και μέσα στον ίδιο τον πίνακα. Συγκεκριμένα, στην αρίθμηση του Πίνακα και στον τίτλο του θα πρέπει να χρησιμοποιείτε διπλό διάστημα, ενώ μέσα στον πίνακα θα πρέπει να χρησιμοποιείτε μονό διάστημα. Επιπρόσθετα, η αρίθμηση του πίνακα θα πρέπει να γίνεται με τη χρήση αραβικών αριθμών (π.χ. Πίνακας 1, Πίνακας 2, Πίνακας 3, κλπ.) και κανονικούς χαρακτήρες, ενώ παρατίθεται σε ξεχωριστή γραμμή σε σχέση με τον τίτλο του Πίνακα. Τέλος, ο τίτλος του πίνακα θα πρέπει να είναι με πλάγια γράμματα και να παρουσιάζει με ακρίβεια το περιεχόμενό του (θα πρέπει ο πίνακας να μπορεί να γίνει κατανοητός ακόμη και εάν ο αναγνώστης δεν διαβάσει το κείμενο στο οποίο αναφέρεται). Αξίζει να σημειωθεί, ότι στο τέλος του τίτλου δεν βάζουμε τελεία. Προσοχή!! Τόσο η αρίθμηση όσο και ο τίτλος του Πίνακα παρατίθενται πάνω από τον Πίνακα. Παρακάτω, ακολουθούν παραδείγματα πινάκων για τα πιο συχνά χρησιμοποιούμενα στατιστικά κριτήρια:

Πίνακας 1

Μέσοι Όροι, Τυπικές Αποκλίσεις και Δείκτης Εσωτερικής Συνοχής (alpha) των Μεταβλητών της Έρευνας

<i>Μεταβλητές</i>	<i>M.O</i>	<i>T.A</i>	<i>alpha</i>
Αναγνώριση Συναισθημάτων	25,25	0,87	0,79
Χρήση Συναισθημάτων	40,01	1,02	0,88
Έλεγχος Συναισθημάτων	38,56	0,89	0,81
Κατανόηση Συναισθημάτων	42,58	2,21	0,92

Πίνακας 2

Δείκτης Συσχέτισης ανάμεσα στις Μεταβλητές της Έρευνας (N=456)

<i>Υποκλίμακα</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1. Αναγνώριση συναισθημάτων		0,56 **	0,45 **	0,40 **
2. Χρήση συναισθημάτων			0,35 **	0,28 *
3. Έλεγχος συναισθημάτων				0,39 *
4. Κατανόηση συναισθημάτων				

* $p < 0,05$. ** $p < 0,001$

Πίνακας 3

Αποτελέσματα της Επίδρασης του Φύλου ως προς την Συναισθηματική Νοημοσύνη (N= 280)

		<i>M.O</i>	<i>T.A</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Αναγνώριση συναισθημάτων	Άνδρες	25,18	1,60	-2,73	.021
	Γυναίκες	30,56	0,56		
Χρήση συναισθημάτων	Άνδρες	45,18	1,12	1,71	.032
	Γυναίκες	50,56	0,98		
Έλεγχος συναισθημάτων	Άνδρες	41,81	1,16	0.37	ns
	Γυναίκες	46,62	0,99		
Κατανόηση συναισθημάτων	Άνδρες	40,15	2,14	4.47	.001
	Γυναίκες	44,62	1,57		

Σημείωση. Γράφω τη λέξη σημείωση με πλάγια γραφή. Ακολουθεί τελεία. Στο τέλος της σημείωσης βάζω επίσης τελεία.

Πίνακας 4

Πίνακας Ανάλυσης Διακύμανσης για την επίδραση του Φύλου και της Τάξης Φοίτησης στη Συναισθηματική Προσαρμογή του Ατόμου

Μεταβλητές	df	F	η^2	p
Φύλο	1	2,56	0,09	0,04
Τάξη Φοίτησης	2	4,67	0,15	0,03
Φύλο x Τάξη Φοίτησης	2	0,98	0,02	ns
Σφάλμα	69			

Πίνακας 5

Πίνακας Ιεραρχικής Παλινδρόμησης με Εξαρτημένη Μεταβλητή τη Συχνότητα της Επαγγελματικής Εξουθένωσης. (N=280)

Προβλεπτική μεταβλητή	B	SE B	β
<i>Βήμα 1</i>			
Αναγνώριση συναισθημάτων	1,56	0,34	0,45**
<i>Βήμα 2</i>			
Αναγνώριση συναισθημάτων	1,01	0,28	0,38**
Χρήση συναισθημάτων	0,98	0,26	0,65**
Κατανόηση συναισθημάτων	0,04	0,002	-0,05
<i>Βήμα 3</i>			
Αναγνώριση συναισθημάτων	1,45	0,87	0,39**
Χρήση συναισθημάτων	1,01	0,74	0,43**
Κατανόηση συναισθημάτων	-0,06	0,16	-0,09
Έλεγχος συναισθημάτων	0,99	0,48	0,51**

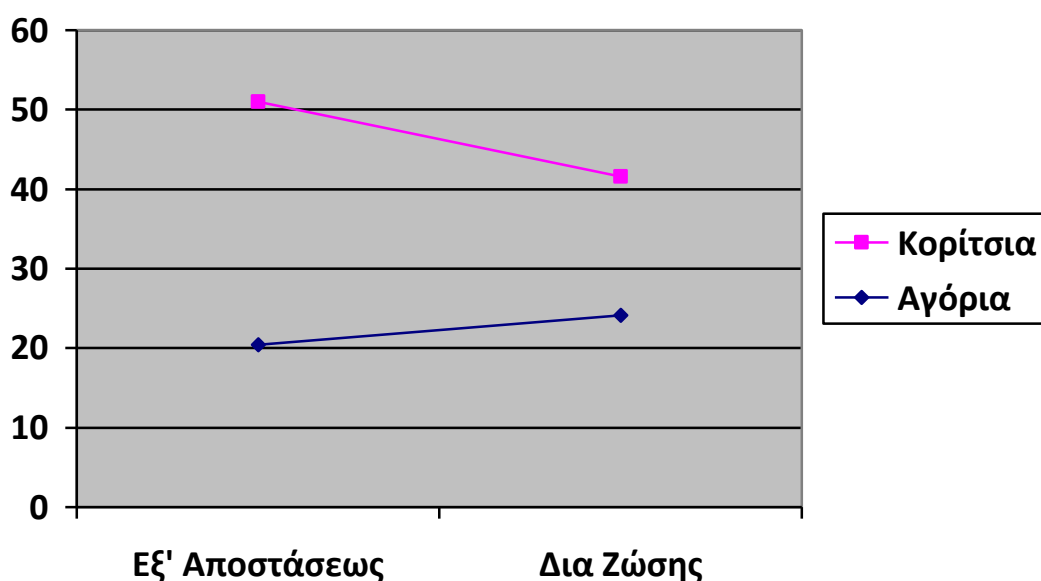
$R^2 = 0,20$, Προσαρμοσμένο $R^2 = 0,18$ (Βήμα 1) - $R^2 = 0,35$, Προσαρμοσμένο $R^2 = 0,33$ (Βήμα 2) - $R^2 = 0,48$, Προσαρμοσμένο $R^2 = 0,46$ (Βήμα 3) - $\Delta R^2 = 0,15$ (Βήμα 2) - $\Delta R^2 = 0,13$ (Βήμα 3)

* $p < 0,05$. ** $p < 0,001$

4.3.3. Δημιουργία Γραφημάτων και Εικόνων

Όταν χρειαστεί να δημιουργήσουμε ένα γράφημα ή να παραθέσουμε μία εικόνα, θα πρέπει επίσης να ακολουθήσουμε συγκεκριμένους κανόνες. Συγκεκριμένα, η αρίθμηση του γραφήματος ή της εικόνας θα πρέπει να γίνεται με τη χρήση αραβικών αριθμών (π.χ. Γράφημα 1, Γράφημα 2, Εικόνα 1, Εικόνα 2, κλπ.) και πλάγιους χαρακτήρες, ενώ θα πρέπει να παρατίθεται στην ίδια γραμμή με τον τίτλο (όχι σε ξεχωριστή γραμμή όπως στην περίπτωση των πινάκων). Ο τίτλος του γραφήματος ή της εικόνας θα πρέπει να είναι με κανονικούς χαρακτήρες

και με διπλό διάστημα, ενώ στο τέλος βάζουμε τελεία. Προσοχή στη διατύπωση του τίτλου του γραφήματος ή της εικόνας, καθώς θα πρέπει να μπορεί να γίνουν κατανοητά ακόμη και εάν ο αναγνώστης δεν διαβάσει το κείμενο στο οποίο αναφέρονται. Τέλος, τόσο η αρίθμηση όσο και ο τίτλος του γραφήματος ή της εικόνας παρατίθενται κάτω από το Γράφημα ή την εικόνα (σε αντίθεση με την αρίθμηση και τον τίτλο ενός Πίνακα, όπου παρατίθενται πάνω από αυτόν). Παρακάτω, ακολουθεί ένα παράδειγμα παράθεσης γραφήματος:

Γράφημα 1. Γραφική αναπαράσταση των μέσων όρων αγοριών και κοριτσιών στις δύο διαφορετικές συνθήκες εκπαιδευτικής διδασκαλίας (εξ αποστάσεως και διά ζώσης).

4.4. Συμπεράσματα

Το τέταρτο κατά σειρά τμήμα μιας εμπειρικής έρευνας είναι τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση της στατιστικής επεξεργασίας. Στο στάδιο αυτό γίνεται ο ελεύθερος σχολιασμός αλλά και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων, σε σχέση με τις υποθέσεις που είχαν διατυπωθεί στην αρχή της έρευνας. Σημαντική θέση σε αυτό το τμήμα της εργασίας κατέχει και η προσπάθεια του συγγραφέα-ερευνητή να συσχετίσει τα ευρήματα που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη έρευνα τόσο με υπάρχουσες θεωρίες και θεωρητικά πρότυπα, όσο και με αποτελέσματα από προηγούμενες έρευνες πάνω στο συγκεκριμένο θέμα.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των αδύναμων σημείων της συγκεκριμένης έρευνας καθώς και το ρόλο που αυτά τα σημεία είναι πιθανόν να έπαιξαν στη διαμόρφωση των

συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, ενώ προτείνονται ερευνητικά ερωτήματα που δεν απαντήθηκαν σε αυτή την έρευνα, και τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για μελλοντικές έρευνες που σκοπό θα έχουν την πληρέστερη διερεύνηση του θέματος. Επίσης, γίνεται λόγος για την πρακτική αξία των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων.

4.5. Βιβλιογραφία

Σε αυτή την τελευταία ενότητα της εργασίας γίνεται η αναλυτική παράθεση των στοιχείων της κάθε βιβλιογραφικής πηγής που έχει αναφερθεί στην εργασία. Σε αυτή την ενότητα, ο αναγνώστης μπορεί να βρει όλες τις πληροφορίες που χρειάζεται για να εντοπίσει μία βιβλιογραφική πηγή που συνάντησε μέσα στο κείμενο. Η παράθεση των βιβλιογραφικών πηγών γίνεται με συγκεκριμένους κανόνες, οι οποίοι έχουν οριστεί ή καθιερωθεί από μεγάλους επιστημονικούς φορείς (π.χ. American Psychological Association - APA).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας

Μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας μπορούν να συνοψιστούν παρακάτω:

- Δίνει έμφαση **όχι τόσο στην εξήγηση** όσο στην **κατανόηση** της οπτικής των συμμετεχόντων.
- Διαθέτει **πλαισιοθετημένο** χαρακτήρα.
- Συνήθως, **εδράζεται σε ευέλικτο**, μη αυστηρά δομημένο ερευνητικό σχεδιασμό.
- **Αναδεικνύει την επίδραση του ερευνητή** στον χαρακτήρα της έρευνας.
- Εκδηλώνει την προτίμησή της στις «φυσικές» **πηγές συλλογής** ερευνητικών δεδομένων στο πεδίο (σε μη εργαστηριακές συνθήκες).
- Αναδεικνύει **τις απόψεις, τα βιώματα, τις φωνές των συμμετεχόντων**.

5.2. Τύποι ποιοτικής έρευνας

Μερικές από τις πιο συχνά χρησιμοποιούμενες μεθοδολογικές προσεγγίσεις στο χώρο της ποιοτικής έρευνας είναι οι παρακάτω:

- Μελέτη περίπτωσης
- Εθνογραφία
- Φαινομενολογική έρευνα
- Εθνομεθοδολογία
- Θεμελιωμένη θεωρία (Grounded theory)
- Βιογραφική έρευνα
- Ιστορική έρευνα
- Κλινική έρευνα
- Έρευνα δράση

5.3. Σχεδιασμός της έρευνας

Η ποιοτική έρευνα στηρίζεται σε **ευέλικτο** ερευνητικό σχεδιασμό, που μετασχηματίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της διεξαγωγής της. Οι ερευνητές καλούνται να απαντήσουν στα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιος είναι ο σκοπός της έρευνας;
- Σε ποιες θεωρητικές προσεγγίσεις θα στηριχθεί η ερευνητική διαδικασία;
- Ποιο είναι το ερευνητικό ερώτημα και τα υπο-ερωτήματα, που προκύπτουν από αυτό;
- Ποιές συγκεκριμένες μεθόδους θα χρησιμοποιήσετε για να επιτύχετε τη διερεύνησή του;
- Ποιες ομάδες (συμμετέχοντες) προσεγγίζετε; Που και πότε; Ποια ηθικά, δεοντολογικά ζητήματα προκύπτουν;

5.4. Τρόποι συλλογής δεδομένων

Οι πιο συχνοί τρόποι συλλογής ερευνητικών δεδομένων στο πλαίσιο εφαρμογής μίας ποιοτικής έρευνας είναι οι παρακάτω:

- Παρατήρηση, αξιοποίηση οπτικοακουστικών μέσων για την καταγραφή (video, φωτογραφιών, κλπ.).
- Συνεντεύξεις (ημιδομημένες, μη δομημένες)
- Ομάδες εστίασης (focus group)
- Συλλογή αρχειακού υλικού και άλλων τεκμηρίων

5.5. Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων

Η ανάλυση ποιοτικών δεδομένων περιλαμβάνει, σε γενικές γραμμές, τις παρακάτω διαδικασίες:

- **Κωδικοποίηση** των συσσωρευμένων δεδομένων.
- **Σχολιασμός**, καταγραφή προβληματισμών του ερευνητή, συγγραφή υπομνημάτων αναφορικά με τα δεδομένα.
- Ενδελεχής **μελέτη του υλικού**, πρώτες απόπειρες διαφοροποίησης θεμάτων, σχέσεων, κατηγοριών, συναφειών και διαφορών μεταξύ των συσσωρευμένων δεδομένων. Εντοπισμός **κεντρικών και περιφερειακών θεμάτων** και υπο-θεμάτων.

- Επεξεργασία **ευρύτερων κατηγοριών, γενικεύσεων, ομαδοποιήσεων** στη βάση των οποίων είναι δυνατή η ταξινόμηση αυτού του εμπειρικού υλικού.
- Επανοργάνωση, επανεπεξεργασία, ταξινόμηση του συσσωρευμένου υλικού στη βάση των βασικών κατηγοριών, που έχουν προκύψει, εξαγωγή συμπερασμάτων, **διαμόρφωση εννοιολογικών σχημάτων, θεωριών, κλπ.**

Αναφέρουμε ενδεικτικά ορισμένες μεθόδους ποιοτικής ανάλυσης: Ανάλυση Περιεχομένου (Content Analysis), Θεματική Ανάλυση (Thematic Analysis), Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση (Interpretative Phenomenological Analysis), Ανάλυση Λόγου (Discourse Analysis), Αφηγηματική Ανάλυση (Narrative Analysis).

Αξίζει επίσης, να σημειωθεί ότι υπάρχουν ορισμένα **προγράμματα επεξεργασίας ποιοτικών δεδομένων** (NUD*IST, NVivo, ATLAS/ti κ.α.), που έχουν σημαντικά πλεονεκτήματα αλλά και περιορισμούς.

5.6. Η γραπτή παρουσίαση των αποτελεσμάτων μιας ποιοτικής έρευνας

Υπάρχουν σημαντικές ιδιαιτερότητες στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων διαφορετικών τύπων ποιοτικής έρευνας, που θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να συνυπολογίζονται. Όμως, σε γενικές γραμμές, η γραπτή παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ποιοτικής έρευνας θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- Παρουσίαση των **σκοπών** της έρευνας και των **ερευνητικών ερωτημάτων**, στα οποία ο ερευνητής επιχείρησε να απαντήσει.
- Παρουσίαση του **θεωρητικού** και **μεθοδολογικού** πλαισίου της έρευνας (επιστημολογική θεμελίωση, μεθοδολογία της έρευνας, επιμέρους μέθοδοι και τεχνικές).
- Ανάλυση του ερευνητικού **σχεδιασμού**.
- Ανάδειξη της ιδιαιτερότητας του συγκεκριμένου **πεδίου** της έρευνας και παρουσίαση των **συμμετεχόντων** της.
- Τεκμηρίωση της υιοθέτησης των συγκεκριμένων **μεθόδων** έρευνας.
- Ανάλυση του συγκεκριμένου **πλαισίου** πραγματοποίησης της έρευνας.
- Ανάλυση του τρόπου (τεχνικών) **συλλογής** των ερευνητικών δεδομένων (παρατήρηση, συνεντεύξεις, τεκμήρια, οπτικοακουστικά δεδομένα, κλπ.).

- Ανάλυση του τρόπου (τεχνικών) **επεξεργασίας, κατηγοριοποίησης** των ερευνητικών δεδομένων.
- Αναστοχασμό του ερευνητή για την πορεία της ερευνητικής διαδικασίας, των δυσκολιών που εμφανίστηκαν και τρόπων υπέρβασής τους που υιοθετήθηκαν.
- Παρουσίαση, ανάλυση των **ευρημάτων** και των **αποτελεσμάτων** της έρευνας. Ανάδειξη των **κεκτημένων** και των **περιορισμών** της έρευνας. Αναφορά στα **ηθικά ζητήματα** που προέκυψαν.
- **Συζήτηση**, αντιπαραβολή των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας με άλλες έρευνες.
- Παρουσίαση των **συμπερασμάτων** της έρευνας, συνολική αποτίμησή της.

5.7. Συζήτηση

Η συζήτηση αποτελεί το πιο δημιουργικό μέρος μιας επιστημονικής εργασίας στο οποίο επιχειρείται η αντιπαραβολή της παρούσας έρευνας με άλλες έρευνες, εργασίες, κλπ. Εδώ γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εργασίας, δίνεται η ερμηνεία τους και εξετάζεται η δυνατότητα άλλων πιθανών ερμηνειών τους. Επίσης, επιχειρείται η σύγκριση της παρούσας έρευνας με άλλες παραπλήσιες έρευνες, η διαπίστωση πιθανών ομοιοτήτων και διαφορών τους. Επίσης, καταγράφονται πλεονεκτήματα και ανεπάρκειες της παρούσας έρευνας και τα ερωτήματα που ανακύπτουν από αυτήν. Τέλος, στη συζήτηση εξετάζονται πιθανές εφαρμογές των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας, όπως επίσης παρουσιάζονται προτάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη της στο μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η βιβλιογραφία ξεκινά από νέα σελίδα. Όλες οι βιβλιογραφικές αναφορές παρουσιάζονται σε απόλυτη αλφαβητική σειρά με βάση το *επίθετο* του συγγραφέα. Προσοχή! Η βιβλιογραφία είναι λάθος να χωρίζεται σε ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση. Επιπρόσθετα, οι ελληνόγλωσσες και ξενόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές θα πρέπει να παρατίθενται μαζί χωρίς να διαχωρίζονται σε αντιστοιχία με τον παρακάτω πίνακα:

Aa	Aa	Hη	--	Nv	Nn	Yυ	Uu
Bβ	Bb	--	Hh	Ξξ	--	--	Vv
Γγ	Cc	Θθ	--	Oo	Oo	--	Ww
Δδ	Dd	Iι	Ii	Ππ	Pp	Φφ	--
Εε	Ee	--	Jj	--	Qq	Xχ	Xx
--	Ff	Κκ	Kk	Pρ	Rr	Ψψ	--
Zζ	--	Λλ	Ll	Σσ	Ss	Ωω	--
--	Gg	Μμ	Mm	Tτ	Tt	--	Zz

Το διάστημα μεταξύ των αράδων είναι επίσης διπλό και υπάρχει εσοχή σε όλες τις αράδες κάθε δημοσίευσης εκτός από την πρώτη αράδα (στο ίδιο σημείο με την εσοχή της παραγράφου στο κείμενο). Στην περίπτωση που περιλαμβάνονται περισσότερες δημοσιεύσεις του ίδιου συγγραφέα, τοποθετείται πρώτη η πιο πρόσφατη. Επίσης, όταν περιλαμβάνονται αρκετές εργασίες του ίδιου συγγραφέα, προηγούνται αυτές στις οποίες ήταν ο μοναδικός συγγραφέας και ακολουθούν αυτές στις οποίες ήταν ο πρώτος από μια σειρά συγγραφέων.

Στη βιβλιογραφία ακολουθείστε το σύστημα παράθεσης της APA (βλ. http://www.academicexperts.us/dl/APA_Style.pdf). Οι συγγραφείς τους οποίους επικαλείστε στο βασικό κείμενο της πτυχιακής εργασίας θα πρέπει να αναφέρονται στην βιβλιογραφία της με αλφαβητική σειρά (και χωρίς να αριθμούνται). Θα πρέπει να υπάρχει *πλήρης αντιστοιχία* μεταξύ των παραπομπών στο κείμενο της εργασίας και των βιβλιογραφικών αναφορών.

Στην περίπτωση που η βιβλιογραφία περιλαμβάνει περισσότερες από μια δημοσιεύσεις του ίδιου συγγραφέα με το ίδιο έτος δημοσίευσης, τότε γίνεται αρίθμησή τους με τη χρήση του a, b, c, d, ... (ή α, β, γ, δ, ...).

Οι βιβλιογραφικές αναφορές πραγματοποιούνται με διαφορετικό τρόπο σε συνάρτηση με το είδος της δημοσίευσης: μονογραφία, συλλογικός τόμος, άρθρο σε επιστημονικό περιοδικό, πηγή από το διαδίκτυο.

6.1. Βιβλιογραφική αναφορά σε βιβλίο

Edwards, D., & Potter, J. (1992). *Discursive psychology*. London: Sage.

6.2. Βιβλιογραφική αναφορά σε επιστημονικό περιοδικό

Teehan, J. (2004). On the naturalistic fallacy: A conceptual basis for evolutionary ethics. *Evolutionary Psychology*, 2, 32-46.

Σε περίπτωση που οι συγγραφείς είναι επτά ή περισσότεροι, χρησιμοποιήστε την σύντμηση «και συν.» για τον έβδομο και τους υπόλοιπους συγγραφείς. Για άρθρα στα αγγλικά, χρησιμοποιήστε “et al.”, όπως φαίνεται στο παράδειγμα:

Johnson, C. T., Kelly, I. K., Teylor, T. R., Black, R. S, Bagby, X. T, Martin, G. M., et al. (2007). Emotional intelligence and academic achievement. *Personality and Individual Differences*, 87, 135-141.

6.3. Βιβλιογραφική αναφορά σε κεφάλαιο από συλλογικό τόμο

Bohan, J. (1997). Regarding gender: Essentialism, constructionism, and feminist psychology. In M. Gergen & S. Davis (Eds), *Towards a new psychology of gender* (pp. 31-48). New York-London: Sage.

6.4. Βιβλιογραφική αναφορά από πρακτικά συνεδρίων ή συμποσίων

Logan, J. C. (2008). *The role of personal and contextual factors on academic procrastination*. Paper presented at the 17th European Conference on Personality (ECP17). Trieste, Italy, 17-21 July.

6.5. Βιβλιογραφική αναφορά από διδακτορικές διατριβές και διπλωματικές εργασίες

Wilfley, D. D. (1989). *Posttraumatic stress symptoms in parents of children with injuries*. (Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή). Boston University, Boston, MA.

Grayson, S. J. (2001). *Interpersonal analyses of bulimia: Normal weight and obese*. (Ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία). University of Auckland, Auckland, New Zealand.

6.6. Βιβλιογραφική αναφορά από ηλεκτρονικές σελίδες στο διαδίκτυο

Lambert, E. G., Hogan, N. L. & Barton, S. M. (2003). Collegiate academic dishonesty revisited: What have they done, how often have they done it, who does it, and why did they do it? *Electronic Journal of Sociology*, 7(4). Ανακτήθηκε 5 Μαΐου 2004, από ιστοσελίδα http://www.sociology.org/content/vol7.4/lambert_etal.html

6.7. Βιβλιογραφική αναφορά από άλλα ηλεκτρονικά μέσα (π.χ. CD-ROMs, κλπ.)

6.7.1 CD-ROM

Centers for Disease Control and Prevention. (2003). *International classification of diseases* (6th ed.). (U.S. Government Printing Office, CD-ROM, 2003 release).

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται για πρώτη φορά στο κείμενο αναφέρεται ως εξής: (Centers for Disease Control and Prevention [CDCP], 2003). Σε κάθε μετέπειτα αναφορά, παρουσιάζεται ως εξής: (CDCP, 2003).

National Association for Sport and Physical Education. (2008). *PE metrics: Assessing the standards: Standard 1, elementary*. (Author, CD-ROM, 2008 release).

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται για πρώτη φορά στο κείμενο αναφέρεται ως εξής: (National Association for Sport and Physical Education [NASPE], 2008). Σε κάθε μετέπειτα αναφορά, παρουσιάζεται ως εξής: (NASPE, 2008)

6.7.2. Video Podcast

Rich, J. (2010, January 6). Wrong place, wrong time: Understanding trauma and violence in the lives of young black men [Video podcast]. Retrieved from the National Institutes of Health website: <http://www.nih.gov>

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο αναφέρεται ως εξής:
(Rich, 2010)

6.8. Ομάδες συζητήσεων στο διαδίκτυο, Blogs

Wiley, S. (6 Μαΐου 2010). Looking for work? Consider the healthcare industry [Blog message].
Retrieved from PBS Blogs: <http://www.pbs.org/engage/blogs/programs>

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο αναφέρεται ως εξής:
(Wiley, 2010)

Yeal9. (7 Μαΐου 2010). Re: The birth control pill's 50th anniversary: Science, reason, and women's rights [Discussion group comment]. Retrieved from *Washington Post* discussion group: <http://www.washingtonpost.com>

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο αναφέρεται ως εξής:
(Yeal9, 2010)

6.9. Βιβλιογραφική αναφορά από εφημερίδες και περιοδικά

6.9.1. Αναφορά από μηνιαίο περιοδικό

Martinez-Conde, S., & Macknik, S. L. (Αύγουστος 2007). Windows on the mind. *Scientific American*, 297(2), 56–63.

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο αναφέρεται ως εξής:
(Martinez-Conde & Macknik, 2007)

6.9.2. Αναφορά από εβδομαδιαίο περιοδικό

Begley, S. (8 Φεβρουαρίου 2010). The depressing news about antidepressants. *Newsweek*, 155(6), 34–41.

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο αναφέρεται ως εξής:
(Begley, 2010). Αν το άρθρο το έχετε ανακτήσει από το διαδίκτυο και όχι από την έντυπη μορφή του περιοδικού τότε το παρουσιάζετε ως εξής:

Kluger, J. (17 Οκτωβρίου 2007). The power of birth order. *Time*, 170(18), 42–48. Retrieved from <http://www.time.com>

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο αναφέρεται ως εξής:
(Kluger, 2010). Επίσης, στην ηλεκτρονική μορφή του περιοδικού μπορεί να μην υπάρχουν σελίδες. Σε αυτή την περίπτωση η παραπομπή παρουσιάζεται ως εξής:

Miller, G. (Μάιος 2010). How our brains make memories. *Smithsonian*. Retrieved from <http://www.smithsonianmag.com>

6.9.3 Αναφορά από εφημερίδα

Pogrebin, R. (22 Απριλίου 2010). A mother's loss, a daughter's story. *The New York Times*, σ. E1, E9.

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο αναφέρεται ως εξής:
(Pogrebin, 2010). Όταν το άρθρο ξεκινάει σε μία σελίδα και συνεχίζεται σε διαφορετικό σημείο της εφημερίδας, τότε αναφέρεται ως εξής:

Rodriguez, A. (2007, September 16). When health care does more harm than good. *The Chicago Tribune*, σ. 1:18.

Σημείωση: Όταν η παραπομπή παρουσιάζεται μέσα στο κείμενο αναφέρεται ως εξής:
(Rodriguez, 2007). Επιπρόσθετα, όταν η παραπομπή προέρχεται από εφημερίδα σε ηλεκτρονική μορφή, παραλείπονται σελίδες και αναφορά σε ενότητες της εφημερίδας:

Glionna, J. M. (1 Μαΐου 2010). Without words, speaking different languages. *Los Angeles Times*. Retrieved from <http://www.latimes.com>

**ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

- American Psychological Association. (2010). *The publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.). Washington: APA.
- Brause, R. (2000). *Writing your dissertation: Invisible rules for success*. New York: Falmer Press.
- Eco, U. (1994). *Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία* (μτφρ. Μ. Κονδύλη). Αθήνα: Νήσος.
- Howard, K., & Sharp, J. (1998). *Η επιστημονική μελέτη* (μτφρ. Β.Νταλάκου). Αθήνα: Gutenberg.
- Θεοφιλίδης, Χ. (2002). *Η συγγραφή επιστημονικής εργασίας: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Δαρδανός.
- Λατινόπουλος, Π. (2010). *Τα πρώτα βήματα στην έρευνα: Ένας χρηστικός οδηγός για νέους ερευνητές*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Μπέλλας, Θ. (1998). *Δομή και γραφή της επιστημονικής εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Preece, R. (1994). *Starting research: An introduction to academic research and dissertation writing*. London: Continuum.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου* (μτφρ. Β.Νταλάκου & Κ.Βασιλάκου). Αθήνα: Gutenberg.
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2005). *Πώς γίνεται μία επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Ζήση, Θ. (1992). *Επιστημονική τεχνογραφία. Πως γράφεται μια επιστημονική εργασία*. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Οίκος Αδερφών Κυριακίδη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**

ΘΕΜΑ: ΤΙΤΛΟΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Του / Της

Επιβλέπων καθηγητής
.....

Ρέθυμνο <χρονολογία>

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ (ΤΙΤΛΟΣ)	
1.1. Υπότιτλος	
1.2.Υπότίτλος	
1.3. Υπότιτλος	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ (ΤΙΤΛΟΣ).....	
2.1. Υπότιτλος.....	
2.2 Υπότιτλος.....	
2.3. Υπότιτλος	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ (ΤΙΤΛΟΣ)	
3.1. Υπότιτλος... ..	
3.2. Υπότιτλος.....	
3.3. Υπότιτλος.....	
ΜΕΘΟΔΟΣ.....	
Συμμετέχοντες	
Εργαλεία	
Διαδικασία	
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	
ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	